

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

**ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра географії**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ВИКОНАННЯ ТА ЗАХИСТУ
КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА
ПРЕДМЕТНОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014.07 СЕРЕДНЯ ОСВІТА
(ГЕОГРАФІЯ) ДОДАТКОВОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ: КРАЄЗНАВЧО-
ТУРИСТИЧНА РОБОТА**

Рецензенти:

1. Володимир ВОЛОВИК, доктор географічних наук, професор кафедри географії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського;

2. Григорій ХАЄЦЬКИЙ, доцент кафедри екології, природничих та математичних наук, кандидат географічних наук, доцент КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

М54 Методичні рекомендації до виконання та захисту кваліфікаційної роботи бакалавра з предметної спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія), додаткової спеціалізації: краєзнавчо-туристична робота / Укладач: А.В. Гудзевич. Вінниця : Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2026. 48 с.

Методичні рекомендації розроблені у відповідності до вимог стандарту вищої освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського з підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» спеціальності з предметної спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія), додаткової спеціалізації: Краєзнавчо-туристична робота. Освітньо-професійна програма для бакалавра: Середня освіта. Географія. Краєзнавчо-туристична робота.

У них викладено основні вимоги до організації виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи (структури, змісту, обсягу, оформлення, захисту, критеріїв оцінювання).

Методичні рекомендації допоможуть здобувачам вищої освіти у виконанні кваліфікаційних робіт в унісон до чинних стандартів України: зорієнтують в організації власних досліджень, належному оформленні та підготовці до захисту. Для здобувачів, викладачів, наукових керівників кваліфікаційних робіт.

Розглянуто та схвалено
на засіданні вченої ради природничо-географічного факультету
Протокол №5 від «10» грудня 2025 р.

© А. В. Гудзевич, 2026
© Вінницький державний
педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ....	5
1.1. Мета і завдання кваліфікаційної роботи.....	5
1.2. Відповідність освітнім компонентам і програмним результатам навчання.....	5
1.3. Підстави для виконання кваліфікаційної роботи.....	10
1.4. Суб'єкти організації та виконання кваліфікаційної роботи.....	10
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ЕТАПІВ ВИКОНАННЯ, АПРОБАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	13
2.1. Вибір теми кваліфікаційної роботи та керівника. Затвердження теми.....	13
2.2. Підготовка до написання роботи.....	14
2.2.1. Складання плану роботи.....	14
2.2.2. Пошук і обробка матеріалів, формування тексту роботи.....	14
2.3. Оформлення роботи (чорновий і кінцевий варіанти).....	17
2.4. Апробація.....	17
2.5. Перевірка на академічну доброчесність.....	18
2.6. Рецензування і захист кваліфікаційної роботи.....	19
2.6.1. Рецензування.....	19
2.6.2. Допуск до захисту.....	19
2.6.3. Підготовка до захисту.....	20
2.6.4. Процедура захисту.....	21
2.6.5. Результати захисту.....	21
2.6.6. Повторний захист.....	21
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИКОНАННЯ, ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ.....	23
3.1. Організація роботи.....	23
3.2. Загальні вимоги до кваліфікаційних робіт.....	24
3.2.1. Загальні вимоги.....	24
3.2.2. Правила оформлення.....	24
3.2.3. Нумерація.....	25
3.2.4. Ілюстрації.....	26
3.2.5. Формули.....	26
3.2.6. Посилання.....	27
РОЗДІЛ 4. ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО СТРУКТУРИ Й ЗМІСТУ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ НАУКОВОЇ РОБОТИ ТА ЇЇ ОЦІНЮВАННЯ.....	29
4.1. Вимоги до структури.....	29
4.2. Основні ідентифікаційні структурні елементи кваліфікаційної роботи.....	29
4.2.1. Титульна сторінка.....	29
4.2.2. Анотація.....	29
4.2.3. Зміст.....	30
4.3. Внутрішні елементи кваліфікаційної роботи.....	30
4.3.1. Вступ.....	30
4.3.2. Основна частина.....	32
4.3.3. Висновки.....	33
4.3.4. Список використаних джерел та літератури.....	33
4.3.5. Додатки.....	34
4.4. Загальні вимоги та критерії оцінювання наукового дослідження.....	34
ДОДАТКИ (А,Б,В,Г,І,Д,Е).....	38

ВСТУП

Кваліфікаційна робота бакалавра – самостійне навчально-наукове дослідження здобувача, що виконується на завершальному етапі першого рівня вищої освіти (бакалаврату) – 7–8 семестр (IV курс) з предметної спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія), додаткової спеціалізації: Краєзнавчо-туристична робота.

Основне призначення: підтвердження відповідності результатів навчання освітньому стандарту; демонстрація рівня підготовки до самостійної професійної діяльності; вирішення конкретного наукового чи практичного завдання, пов'язаного зі спеціальністю.

Кваліфікаційній роботі властива теоретико-практична спрямованість, оскільки вона поєднує теоретичні положення з практичними завданнями, вирішуючи складні спеціалізовані питання.

Вона демонструє його готовність до самостійної професійної діяльності та підтверджує здобуття необхідних знань, умінь та компетентностей для отримання відповідного академічного ступеня. Це форма підсумкової атестації, яка передбачає публічний захист перед комісією.

Мета методичних рекомендацій щодо підготовки кваліфікаційної роботи бакалавра – скеровувати здобувача до самостійного розв'язання актуальних проблем, демонструючи набуті знання, навички та компетентності через проведення власного дослідження, аналіз інформації та напрацювання обґрунтованих висновків. Вони допомагають уточнити структуру, методологію та вимоги до оформлення роботи, забезпечуючи відповідність результатів навчання стандартам вищої освіти.

Ключові цілі рекомендацій:

- розкриття загального алгоритму виконання кваліфікаційної роботи;
- формування уяви про структуру роботи;
- ознайомлення з етапами виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи;
- обізнаність з процедурою захисту, вимогами до доповіді та візуального супроводу (слайдів);
- концентрація уваги на відповідності результатів роботи вимогам стандартів вищої освіти та Національної рамки кваліфікацій (НРК).

Ці рекомендації є інструкцією для здобувача, щоб успішно пройти етап атестації, демонструючи готовність до самостійної професійної діяльності.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

1.1. Мета і завдання кваліфікаційної роботи

Мета кваліфікаційної роботи з предметної спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) – це досягнення певного результату (наприклад, вивчення закономірностей, оцінка стану системи, розробка рекомендацій) на основі комплексного дослідження географічного об'єкта чи процесу. Її виконання передбачає узгодження теоретичної (поглиблене вивчення закономірностей, природних чи суспільних процесів, їх взаємозв'язків на певній території) та практичної складових (розробка пропозицій щодо раціонального природокористування, вирішення локальних екологічних проблем, оцінка територіального розвитку, створення карт тощо).

Кроки для досягнення мети:

- Збір, систематизація та аналіз літературних джерел, статистичних даних, картографічних матеріалів.
- Вивчення стану та динаміки окремих компонентів (клімат, рельєф, ґрунти, населення, господарство).
- Картографічні: Створення спеціальних карт для візуалізації процесів (карти розміщення, загрязнення, потенціалу тощо).
- Обґрунтування шляхів розв'язання виявлених проблем (наприклад, розробка заходів із відновлення ландшафтних комплексів).

Оскільки, кваліфікаційна робота – це самостійна творча робота, яка відбиває рівень теоретичних знань і практичних навичок, здатність здобувача до професійної діяльності як фахівця, то відповідними є і поставлені завдання щодо її виконання. Основними завданнями виконання кваліфікаційної роботи є:

- розвиток умінь здобувача самостійно систематизувати та аналізувати літературу з теми, оволодіння методикою досліджень узагальнень та логічного викладу матеріалу;
- формування дослідницьких умінь та навичок здобувача;
- стимулювання здобувача до самостійного наукового пошуку;
- розвиток умінь аналізувати сучасний досвід;
- закріплення та поглиблення теоретичних знань та набуття умінь самостійного вирішення конкретних актуальних завдань практики

В науковій роботі здобувач у відповідності до кваліфікаційних вимог повинен проявити:

- знання загальнотеоретичних, професійно орієнтованих і спеціальних дисциплін, які розкривають теоретичні основи та практичні питання професійної кваліфікації (Вчитель географії. Організатор краснавчотуристичної роботи).

1.2. Відповідність освітнім компонентам і програмним результатам навчання

Кваліфікаційна бакалаврська робота є однією із суттєвих умов та показників готовності до педагогічної і наукової діяльності. Водночас вона

служує допуском до наступного рівня навчання (магістратури) або виходу на ринок праці, підтверджуючи готовність до професійної діяльності.

Кваліфікаційна робота є індивідуальним дослідженням, що виконується під керівництвом наукового керівника.

Підготовка та захист кваліфікаційної роботи передбачає набуття загальних (ЗК) і фахових (ФК) компетентностей:

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, до застосування знань у практичних ситуаціях.

ЗК2. Знання й розуміння предметної області та професійної діяльності.

ЗК3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, до комунікації іноземною мовою за предметною спеціальністю.

ЗК4. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук, аналіз та обробку інформації з різних джерел, ефективно використовувати цифрові ресурси та технології в освітньому процесі.

ЗК5. Здатність діяти автономно, приймати обґрунтовані рішення у професійній діяльності і відповідати за їх виконання, діяти відповідально і свідомо на основі чинного законодавства та етичних міркувань (мотивів).

ЗК6. Здатність до міжособистісної взаємодії та роботи у команді у сфері професійної діяльності, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня.

ЗК7. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК8. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та значення у розвитку суспільства, техніки і технологій.

ЗК9. Здатність зберігати особисте фізичне та психічне здоров'я, вести здоровий спосіб життя, керувати власними емоційними станами; конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку.

ЗК10. Здатність поважати різноманітність і мультикультурність суспільства, усвідомлювати необхідність рівних можливостей для всіх учасників освітнього процесу.

ФК1. Здатність перенесення системи наукових знань у професійну діяльність та в площину навчального предмету.

ФК2. Здатність забезпечувати навчання здобувачів державною мовою; формувати та розвивати їх мовно-комунікативні уміння і навички в області предметної спеціальності.

ФК3. Здатність здійснювати цілепокладання, планування та проєктування процесів навчання і виховання здобувачів з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей, освітніх потреб і можливостей; добирати та

застосовувати ефективні методики й технології навчання, виховання і розвитку учнів.

ФК4. Здатність формувати і розвивати у здобувачів ключові та предметні компетентності засобами навчального предмету та інтегрованого навчання; формувати в них ціннісне ставлення, розвивати критичне мислення.

ФК5. Здатність здійснювати об'єктивний контроль і оцінювання рівня навчальних досягнень здобувачів на засадах компетентнісного підходу, аналізувати результати їхнього навчання.

ФК6. Здатність до формування колективу здобувачів; знаходження ефективних шляхів мотивації їх до саморозвитку (самовизначення, зацікавлення, усвідомленого ставлення до навчання); спрямування на прогрес і досягнення з урахуванням здібностей та інтересів кожного з них.

ФК7. Здатність до здійснення професійної діяльності з дотриманням вимог законодавства щодо охорони життя й здоров'я здобувачів (зокрема з особливими освітніми потребами); використання здоров'язбережувальних технологій під час освітнього процесу.

ФК8. Здатність до суб'єкт-суб'єктної (рівноправної та особистісно-зорієнтованої) взаємодії із здобувачами в освітньому процесі, залучення батьків до освітнього процесу на засадах партнерства.

ФК9. Здатність аналізувати власну педагогічну діяльність та її результати, здійснювати об'єктивну самооцінку і самокорекцію своїх професійних якостей.

ФК10. Здатність усвідомлювати сутність взаємозв'язків між природним середовищем і людиною, розуміти та пояснювати стратегію сталого розвитку людства.

ФК11. Здатність доцільно і критично використовувати географічні поняття, концепції, парадигми, теорії, ідеї, принципи для пояснення письмовими, усними та візуальними засобами географічних явищ і процесів на різних просторових рівнях (глобальному, регіональному, державному, локальному).

ФК12. Здатність застосовувати базові знання з природничих та суспільних наук у навчанні та професійній діяльності при вивченні Землі (світу), материків і океанів, України.

ФК13. Здатність розуміти та пояснювати особливості природних компонентів і об'єктів у сферах географічної оболонки, взаємозв'язки в ландшафтах.

ФК14. Здатність пояснювати закономірності територіальної організації суспільного виробництва, просторових процесів і форм організації життя людей.

ФК15. Здатність встановлювати роль і місце України у сучасному світі в контексті географічних чинників її розвитку, аналізувати й пояснювати особливості геопросторової організації природи, населення і господарства України та регіону.

ФК16. Здатність чітко й логічно відтворювати основні теорії та закони, оцінювати нові відомості й інтерпретації в контексті формування в учнів

цілісної природничо-наукової картини світу відповідно до вимог Державного стандарту загальної середньої освіти.

ФК17. Здатність реалізовувати краєзнавчий підхід на уроках географії, у позакласній і позашкільній роботі з учнівською молоддю.

Захист кваліфікаційної роботи передбачає перевірку таких програмних результатів навчання:

РН1. Відтворювати основні концепції та принципи педагогіки і психології; враховувати в освітньому процесі закономірності розвитку, вікові та інші індивідуальні особливості здобувачів.

РН2. Демонструвати вміння навчати здобувачів державною мовою; формувати та розвивати їх мовно-комунікативні уміння і навички засобами навчального предмету та інтегрованого навчання.

РН3. Називати і аналізувати методи цілепокладання, планування та проєктування процесів навчання і виховання здобувачів на основі компетентнісного підходу з урахуванням їх освітніх потреб; класифікувати форми, методи і засоби навчання предмету в закладах загальної середньої освіти.

РН4. Здійснювати добір і застосовувати сучасні освітні технології та методики для формування предметних компетентностей здобувачів; критично оцінювати результати їх навчання та ефективність заняття.

РН5. Вибирати відповідні форми та методи виховання здобувачів на заняттях і в позакласній роботі; аналізувати динаміку особистісного розвитку здобувачів, визначати ефективні шляхи їх мотивації до саморозвитку та спрямування на прогрес і досягнення з урахуванням здібностей та інтересів кожного з них.

РН6. Називати і пояснювати принципи проєктування психологічно безпечного й комфортного освітнього середовища з дотриманням вимог законодавства щодо охорони життя й здоров'я здобувачів (зокрема з особливими освітніми потребами), технології здоров'язбереження під час освітнього процесу, способи запобігання та протидії булінгу і налагодження ефективної співпраці із здобувачами та їх батьками.

РН7. Демонструвати знання основ фундаментальних і прикладних наук (відповідно до предметної спеціальності), оперувати базовими категоріями та поняттями предметної області спеціальності.

РН8. Генерувати обґрунтовані думки в галузі професійних знань як для фахівців, так і для широкого загалу державною та іноземною мовами.

РН9. Застосовувати сучасні інформаційно-комунікаційні та цифрові технології у професійній діяльності.

РН10. Демонструвати володіння сучасними технологіями пошуку наукової інформації для самоосвіти та застосування її у професійній діяльності.

РН11. Виявляти навички роботи в команді, адаптації та дії у новій ситуації, пояснювати необхідність забезпечення рівних можливостей і дотримання гендерного паритету у професійній діяльності.

РН12. Аналізувати власну педагогічну діяльність та її результати, здійснювати об'єктивну самооцінку і самокорекцію своїх професійних якостей.

PH13. Демонструвати знання основних положень нормативно-правових документів щодо професійної діяльності, обґрунтовувати необхідність використання інструментів демократичної правової держави у професійній та громадській діяльності та прийняття рішень на засадах поваги до прав і свобод людини в Україні.

PH14. Знати та розуміти основні концепції, парадигми, теорії та загальну структуру географії, предмет її дослідження, місце і зв'язки в системі наук, етапи історії розвитку географічної науки.

PH15. Пояснювати просторову диференціацію географічної оболонки і географічного середовища на глобальному, регіональному та локальному територіальних рівнях.

PH16. Описувати основні механізми функціонування природних і суспільних територіальних комплексів, окремих їхніх компонентів, класифікує зв'язки й залежності між компонентами, знає причини, перебіг і наслідки процесів, що відбуваються в них.

PH17. Пояснювати зміни, які відбуваються в географічному середовищі під впливом природних і антропогенних чинників, формулювати наслідки й детермінанти в контексті концепції сталого розвитку людства.

PH18. Формувати в здобувачів уміння користуватися географічною та картографічною мовою в навчальному процесі, застосовувати алгоритми користування друкованою і цифровою картографічною продукцією при характеристиці окремих географічних об'єктів і територій.

PH19. Застосовувати базовий поняттєвий, термінологічний, концептуальний апарат географії, її теоретичні й емпіричні досягнення на рівні, що дозволяє інтерпретувати природно-географічні та суспільно-географічні явища і процеси, пов'язувати й порівнювати різні погляди на проблемні питання сучасної географії.

PH20. Уміти характеризувати природні регіони, ландшафти й біогеоценози, пояснювати їхні особливості та взаємозв'язки, сформовані географічним положенням й іншими географічними чинниками (зокрема під час навчальних польових практик).

PH21. Розуміти глобальні суспільно-географічні процеси, вміє складати характеристики населення світу, секторів і галузей світового господарства.

PH22. Характеризувати і оцінювати природні умови і ресурси, населення та господарство України, її роль і місце в сучасних суспільно-географічних процесах у світі; знати і розуміти географічні особливості свого адміністративного регіону.

PH23. Знати, розуміти і демонструвати здатність реалізовувати теоретичні й методичні засади навчання географії для виконання освітньої програми в базовій середній школі.

PH24. Добирати міжпредметні зв'язки курсів географії в базовій середній школі з метою формування в здобувачів природничо-наукової компетентності відповідно до вимог Державного стандарту загальної середньої освіти.

PH25. Дотримуватися самому під час польових навчальних практик та формувати відповідальне ставлення учнів до природи, повагу до культурних

цінностей і традицій місцевого населення під час екскурсій, походів і експедицій з учнівською та здобувачською молоддю.

1.3. Підстави для виконання кваліфікаційної роботи

Методичні рекомендації укладено на основі «Положення про кваліфікаційні роботи у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського», яке визначає вимоги до змісту і структури кваліфікаційних робіт, їх оформлення та порядку захисту.

Положення розроблено на підставі нормативно-правових актів у сфері вищої освіти України та Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського:

- Закону України «Про вищу освіту»;
- Статуту Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського;
- Положення про дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними працівниками та здобувачами вищої освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського;
- Положення про порядок створення та організацію роботи експертної комісії для атестації осіб, які здобувають ступінь бакалавра, магістра у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського;
- Положення про організацію освітнього процесу у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського;
- Порядок проведення атестації здобувачів вищої освіти з використанням технологій дистанційного навчання у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського;
- Положення про організацію та проведення освітнього процесу з використання дистанційних технологій навчання у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського;
- Інструкції щодо перевірки випускних кваліфікаційних робіт на академічний плагіат із використанням програмно-технічних засобів;
- Положення про Інституційний репозитарій Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (наказ ВДПУ №49 від 18.03.2021 р.);
- Порядком підготовки даних та подання публікацій (творів) до інституційного репозитарію Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (наказ ВДПУ №49 від 18.03.2021 р.).

1.4. Суб'єкти організації та виконання кваліфікаційної роботи

Випускова кафедра

В обов'язки випускової кафедри входить:

- вирішення всіх питань стосовно організації та проведення кваліфікаційної роботи;
- завчасне формування тем кваліфікаційних робіт;

- призначення кваліфікованих керівників наукової роботи з урахуванням побажань здобувача та навантаження науково-педагогічного працівника;
- готує витяг з протоколу засідання кафедри про затвердження тем бакалаврської роботи та призначення наукових керівників;
- заслуховування на засіданнях кафедри питання поточного стану виконання кваліфікаційних робіт, їх захисту;
- проведення проміжного контролю ходу проектування, на підставі попереднього розгляду на спеціальному засіданні за поданням керівника, прийняття рішення про допущення кваліфікаційних робіт до захисту на засіданні комісії АЗВО;
- визначає терміни направлення роботи на перевірку на академічний плагіат;
- проводить попередній розгляд (передзахист), приймає рішення про допуск (недопуск) здобувача до захисту робіт на засіданні АЗВО;
- у разі недопуску здобувача до захисту кваліфікаційної роботи визначає можливість її доопрацювання випускником у термін не пізніше, ніж за тиждень до початку роботи АЗВО;
- після захисту кваліфікаційної роботи передає її разом з відгуком, рецензією до інституційного репозитарію;
- допомога в організації роботи комісії АЗВО;
- обговорювання на засіданні кафедри підсумків роботи комісії АЗВО і розгляд заходів щодо покращення умов виконання кваліфікаційних робіт, підвищення їх якості та наукового рівня.

Керівництво науковим дослідженням

Керівник роботи зобов'язаний:

- надати допомогу здобувачу у виборі теми кваліфікаційної роботи та складанні плану;
- ознайомити з методикою досліджень,
- розробити завдання та календарний план (спільно зі здобувачем) виконання відповідних розділів роботи;
- рекомендувати джерела наукової інформації з обраної теми;
- консультувати здобувача при проведенні ним наукового пошуку, обґрунтуванні використання методичних прийомів, осмисленні одержаних результатів та формулюванні висновків і рекомендацій;
- контролювати і перевіряти виконання робіт відповідно до затвердженого календарного плану;
- допомогти здобувачу правильно оформити роботу та підготувати її до захисту;
- підготувати АЗВО письмовий відгук на дипломну роботу майбутнього фахівця та підготовлену ним роботу;

- виставити оцінку в екзаменаційну відомість.

Здобувач

Здобувач, який виконав вимоги навчального плану та склав усі передбачені ним заліки і екзамени, допускається до реалізації календарного плану виконання кваліфікаційної роботи.

Здобувач вищої освіти має право:

- самостійно обрати тему кваліфікаційної роботи;
- висловити пропозиції щодо кандидатури наукового керівника зі складу випускової кафедри або за її згодою із представників інших закладів освіти та науки, підприємств, установ;
- ставити питання перед випусковою кафедрою про зміну наукового керівника, якщо для цього є поважні причини.

Здобувач вищої освіти зобов'язаний:

- чітко дотримуватися узгодженого з керівником календарного плану виконання кваліфікаційної роботи;
- оформити кваліфікаційну роботу у відповідності з вимогами університету та випускової кафедри;
- у випадку претендування на високу оцінку (80-100 балів), здійснити апробацію результатів дослідження на конференції і мати публікацію з теми кваліфікаційної роботи;
- вчасно подати кваліфікаційну роботу на перевірку на академічний плагіат;
- своєчасно подати кваліфікаційну роботу на кафедру для попереднього розгляду, отримати зовнішню рецензії та відгук наукового керівника, мати відповідні супровідні документи до роботи; готувати доповідь та ілюстративні матеріали до захисту кваліфікаційної роботи на засідання АЗВО;
- аргументовано й етично реагувати на зауваження наукового керівника та рецензента, відповідати на запитання членів комісії та присутніх на публічному захисті кваліфікаційної роботи;
- дотримуватися «Положення про дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними працівниками та здобувачами вищої освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського»

Виконавець кваліфікаційної роботи несе персональну відповідальність за достовірність матеріалу, поданого в роботі, відповідність зроблених у роботі посилань на використані літературні джерела, неухильно дотримуватись правил академічної доброчесності. У разі невиконання здобувачем вищої освіти плану підготовки кваліфікаційної роботи, відсутності тексту роботи, оформленого згідно з вимогами, несвоєчасного подання роботи до попереднього захисту та до захисту, низького рівня унікальності тексту кваліфікаційної роботи, підтвердженого звітом подібності за результатами перевірки на академічний плагіат, здобувачу за рішенням випускової кафедри може бути відмовлено в допуску до захисту кваліфікаційної роботи.

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ЕТАПІВ ВИКОНАННЯ, АПРОБАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Процес виконання кваліфікаційної роботи поділяється на декілька етапів, а саме:

- вибір теми роботи та керівника;
- затвердження теми;
- підготовка до написання роботи: отримання завдання від керівника, узгодження календарного плану;
- складання плану роботи;
- пошук і обробка матеріалів, формування тексту роботи;
- перевірка на академічний плагіат;
- оформлення роботи та унаочнення;
- підготовка презентації (виступу);
- апробація (попередній захист);
- рецензування і захист роботи

2.1. Вибір теми кваліфікаційної роботи та керівника. Затвердження теми

Вибір теми кваліфікаційної роботи відбувається наступним чином:

Як правило, теми наукових робіт розробляються викладачами і пропонуються здобувачам до виконання. Тематика кваліфікаційних робіт щорічно затверджується кафедрою факультету і коригується з урахуванням набутого на кафедрі досвіду, побажань фахівців, які беруть участь у рецензуванні робіт, і рекомендацій АЗВО.

Здобувач може сам запропонувати тему, яка йому до снаги за належного її обґрунтуванні, але за умови:

- достатньої наукової і практичної її актуальності;
- наявності фахівців, які можуть забезпечити керівництво темою, що пропонується;
- наявності замовлення суб'єктів народного господарства на проведення дослідження за темою, що пропонується.

Керівництво науковими роботами здійснюється, як правило, найбільш кваліфікованими викладачами профілюючих кафедр, що працюють за профілем кваліфікаційної роботи і мають відповідний науковий ступінь.

Здобувачу надається право вільного вибору керівника наукової роботи. У випадку відсутності пропозицій здобувача керівник призначається кафедрою.

Після узгодження із викладачем теми кваліфікаційної роботи здобувач пише заяву (**Додаток А**) на ім'я ректора педуніверситету. Термін написання заяви визначається кафедрою, зазвичай це – до 10–15 вересня. Наукова тема і призначення керівника обговорюється і затверджується на засіданні кафедри та з подання завідувача кафедри і декана фіксується наказом керівника навчального закладу.

Усі подальші зміни (формулювання назви, об'єкт дослідження тощо) у разі необхідності аргументуються письмово (заява здобувача), погоджуються з

науковим керівником (віза на заяві) і потребують зміни у наказі за письмовим клопотанням кафедри (витяг із протоколу засідання).

2.2. Підготовка до написання роботи

Після затвердження наказом ректора університету тематики *кваліфікаційних робіт* і їх наукових керівників розпочинається власне процес над її виконанням. Керівник роботи ставить відповідні завдання до виконання дослідження (**Додаток Б**) та разом зі здобувачем розробляють календарний план (план-графік) виконання відповідних розділів роботи (**Додаток Б**).

2.2.1. Складання плану роботи

Передусім необхідно скласти попередній план майбутньої роботи. З цією метою слід провести бібліографічний пошук, явити опубліковані праці, які стосуються обраної теми. Починати бібліографічний пошук раціонально з бібліотечних каталогів (у тому числі електронний). Для тематичного пошуку використовуються систематичні каталоги, в яких опис книг розміщується у відповідності з їхнім змістом за галузями знань.

В алфавітному каталозі, який має кожна бібліотека, легко з'являються праці наукових колективів і авторів, відомих своїм внеском у розробку теми, а також видання їм присвячені. Після попереднього знайомства з літературою складають план роботи, тобто перелік найважливіших питань, які будуть розкриватися автором. Складання плану є важливим моментом, оскільки вдало складений план значною мірою полегшує дослідження і написання роботи. Підготовлений здобувачем план обговорюється з науковим керівником, уточнюється і є для здобувача ніби компасом, який не дозволяє йому заплутатись у матеріалі, «потонути» в ньому. В подальшому план може удосконалюватись, оскільки в ході написання роботи виникають певні корективи, пов'язані з розширенням чи скороченням матеріалу, з приведенням його до оптимальних пропорцій, уточненням формулювань тощо.

План наукової роботи може бути простим (4-6 взаємопов'язаних і логічно побудованих питань, що дозволяють розкрити тему — курсова) і складним (кваліфікаційна, курсова) і містить. вступну частину (вступ); три (або більше) розділи, кожен з яких має містити не менш як два параграфи, висновки та пропозиції, список використаних джерел та додатки (**Додаток В**).

2.2.2. Пошук і обробка матеріалів, формування тексту роботи

Після складання плану приступають до опрацювання літератури, збору і оформлення матеріалу. Пошук опублікованих матеріалів з теми курсової або кваліфікаційної роботи здійснюють в університетських, обласних, міських та районних бібліотеках, в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського (Київ) або Парламентській бібліотеці (Київ), в деяких спеціалізованих бібліотеках, — технічних, медичних тощо, а також завдяки системі Internet. З теми своєї роботи здобувач спочатку повинен розглянути певні розділи підручників, потім доцільно скористатись систематичними та алфавітними каталогами бібліотек. В систематичному каталозі література

згрупована за науковими розділами, наприклад, «Природничі науки», «Науки про Землю», «Географія», «Фізична географія», «Країнознавство», «Краєзнавство», «Економічна і соціальна географія» тощо.

Здобувач повинен там переглянути джерела з розділів, близьких до його теми, виписати назви необхідних йому джерел (книг, статей тощо), шифри, замовити літературу і опрацювати її. В книгах, окремих етап посилення авторів на використану літературу, тому варто також скористатись такими списками, виписати необхідну літературу відшукати її в алфавітному каталозі і ознайомитись з нею. Якщо деякі статті, книги здобувач не може знайти, в залах, де знаходяться каталоги (зали бібліографії) є фахівці-бібліографи, які можуть допомогти у пошуках літератури. Література рідкісна або та, що належить до старих видань нерідко знаходиться у спеціалізованих залах рідкісної книги, спеціалізованих сховищах. Деяку літературу можна знайти в бібліотеках музеїв, архівів. Свої бібліотеки з відповідним книжковим та фондовим (звіти, проекти, плани тощо) матеріалом, також мають різні установи, підприємства та заклади, міністерства, обласні та районні державні адміністрації, науково-дослідні інститути (Інститут географії НАН України, Національний науковий центр). Найбільш нові дані з того іншого питання здобувач може знайти в певних наукових журналах. Наприклад, такі як: «Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія» (видавався до 2020 р.), «Ландшафтознавство», «Вісник Львівського університету, серія географічна», «Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія Географія», тощо.

Важливе інформативне значення мають журнали загальнонаукового спрямування. Надзвичайно важливим джерелом інформації є реферативні журнали. В них подано реферати (стислий зміст головних положень публікації) найбільш важливих статей, які були опубліковані в різноманітних виданнях України та інших держав світу. Ці журнали є в багатьох наукових бібліотеках України. З 1998 р. в Україні видається “Український реферативний журнал”, який виходить у вигляді двох серій: “Серія 1. Природничі науки. Медицина”, “Серія 2. Техніка. Промисловість. Сільське господарство”. Кожен з таких випусків має відповідні, досить детальні, складові, – систему заголовків, тобто рубрикації, що допомагає швидко знайти необхідні наукові джерела у величезному інформативному масиві.

Варто особливу увагу звернути на матеріали (на опрацювання дисертацій, старих великомасштабних рідкісних карт, проєктів тощо) для користування якими необхідне отримання дозволу. Для чого складається лист (“відношення”) від кафедри чи факультету на ім’я директора бібліотеки, департаменту, ректора вузу тощо.

В сучасних умовах при підготовці кваліфікаційних робіт надзвичайно великі можливості надають досягнення комп’ютерної техніки. В Україні існує значний вибір довідко- картографічних систем на компакт-дисках, до якого входять: “Україна”, “Крим”, “Київська область”, “Дніпропетровськ”, “Донецьк”, “Київ”, “Львів”, “Одеса”, “Харків” тощо. Коло географічної

поінформованості особливо розширилося з впровадженням системи Internet, адже завдяки україномовним і англomовним пошуковим системам (МЕТА.ua, i.ua, Ukr.net, Bigmir.net, UAport / UaPortal, YEP тощо) зараз існує можливість майже миттєво знайти необхідний об'єкт на карті світу чи будь-якого регіону нашої планети. Домінуючим пошуковиком в Україні залишається Google. Пошукові системи Internet також дозволяють отримати різноманітну довідкову, наукову, методичну інформацію.

Об'єм геообразень, що містяться сьогодні в "Інтернеті", вражає уяву - це сотні тисяч документів. Основні тематичні групи карт в "Інтернеті" складають:

- оглядові довідкові карти;
- карти погоди і небезпечних атмосферних явищ;
- навігаційні і транспортні карти, умов проїзду по дорогах;
- карти навколишнього середовища і ризиків природних катастроф;
- карти поточних, політичних, подій, і «гарячих» точок,
- карти для туризму, відпочинку, подорожей.

Також є багато геообразень, орієнтованих на спеціалізоване застосування, по відношенню до професій інтересів користувачів (наприклад, різночасові плани, карти, знімки міст, або супутникові іконокарти для сільського господарства).

Працюючи над літературою слід особливо уважно відбирати розділи, параграфи, сторінки, які безпосередньо стосуються обраної теми. Важливо їх глибоко опрацювати, зробити відповідні виписки з них. Сукупність ксерокопій, виписок з конкретної теми дає дослідникові первинний, чорновий варіант задуманої роботи.

Наступним етапом роботи над обраною темою є літературне оформлення дослідження (написання тексту роботи). На етапі написання роботи слід чітко розподіляти намічений її обсяг по окремих підрозділах робочого плану. Розподіл обсягу праці по підрозділах значною мірою залежить від самої теми, її значення, вивченості і наявності відповідних матеріалів. При написанні роботи автор повинен давати системний виклад теми, пропорційно розкривати її компоненти. Зібраний матеріал, навіть згрупований по окремих питаннях, підрозділах необхідно викласти в одному стилі, послідовно, переконливо. До того ж потрібно звернути увагу на науковість стилю викладення матеріалу. Часто молоді дослідники використовуючи науково-популярну літературу запозичують популярний стиль викладення матеріалу. Слід мати на увазі, що кваліфікаційна робота є різновидом наукової праці, відповідно й стиль викладення має бути науковим, а не популярним. Розкриття теми повинно бути чітким, послідовним, цілеспрямованим. Слід остерігатися введення у виклад матеріалу дрібниць, і навіть значних фактів, якщо вони не стосуються теми, хоча й можуть бути вельми цікавими. Дослідження має бути самостійним і завершеним.

Завершальним етапом роботи є підведення підсумків дослідження, формулювання висновків, узагальнення і пояснення фактичного матеріалу, винесення рекомендацій.

2.3. Оформлення роботи (чорновий і кінцевий варіанти)

При написанні кваліфікаційної роботи здобувач керується основними вимогами до її оформлення (див. розділи 3, 4). Виконану роботу (чорновий варіант) подають науковому керівнику, на яку він готує відзив. У стислій рецензії у «Висновках про кваліфікаційну роботу наукового керівника та кафедри» (див. Додаток Г) та на окремому аркуші (Відзив керівника кваліфікаційної роботи) науковий керівник оцінює якість виконання роботи, працю здобувача над нею, і робить висновок про можливість допуску кваліфікаційної роботи до захисту АЗВО. По-суті у формі висновку: “Здобувач (ка) допускається до захисту” або “Здобувач (ка) не допускається до захисту” дається попередня оцінка роботи. Остаточна ж оцінка кваліфікаційного дослідження дається після його захисту.

У відзиві науковий керівник характеризує кваліфікаційну роботу, її позитивні сторони і рівень самостійності роботи здобувача, аналізує недоліки роботи, оцінює структуру, зміст, форму і ступінь розкриття тих чи інших питань, використання статистичних і фактичних даних, оформлення роботи; дає конкретні рекомендації із зазначенням джерел для усунення зауважень і підготовки до попереднього захисту.

Здобувач на основі відзиву, усних (письмових) побажань і рекомендацій наукового керівника дістає конкретне індивідуальне завдання щодо вдосконалення кваліфікаційної роботи.

Якщо кваліфікаційну роботу не допустили до захисту, то здобувач повинен доопрацювати її відповідно до вказівок наукового керівника і, у визначені деканатом строки, подати на кафедру для переднього захисту. Після врахування зауважень і побажань керівника вона доопрацьовується, друкується (передруковується) і подається на кафедру.

2.4. Апробація

З метою, аби покращити якість здобувачських робіт та допомогти здобувачам обмінюватися своїми здобутками, а також задля встановлення її актуальності та готовності наукової роботи до захисту на кафедрах природничо-географічного факультету проводяться щорічні весняні (іноді й осінні) загальнофакультетські (в рамках загальноуніверситетських) наукові конференції здобувачів вищої освіти. Здобувачі мають право брати у них участь, завчасно готуючи тези доповідей у рамках свого дослідження. При цьому здобувачі здобувають важливі навички: вміння презентувати свій текст, публічно захищати висловлені тези, долати страх перед аудиторією. Крім того, участь в конференції здобувачів-дипломників зараховується комісіями як попередній захист їх наукового дослідження. За рішенням кафедри (при узгодженні з керівником) кращі курсові роботи після виголошування їх основних положень виконавцем і належного обговорення на науковій конференції можуть автоматично зараховуватися як такі, що захищені. Таке ж рішення може бути прийняте АЗВО у випадку здобуття виконавцем кваліфікаційної роботи 1–3 місця на конкурсі наукових робіт.

Перевірка логічної завершеності та відповідності затвердженим вимогам усіх інших (не відзначених) кваліфікаційних робіт проводиться провідними викладачами, які призначаються завідувачем кафедри на попередньому захисті.

У ході попереднього захисту здобувач дає стислу характеристику результатів кваліфікаційної роботи, відповідає на запитання викладачів, призначених для здійснення попереднього захисту.

Підсумком попереднього захисту є: підписана здобувачом, керівником і членами комісії з попереднього захисту кваліфікаційна робота, відзив, рецензія.

2.5. Перевірка на академічну доброчесність

При написанні кваліфікаційної роботи необхідно обов'язково робити посилання на авторів і джерела, з яких запозичено цитати чи думки. Це легалізує використання чужих праць, є виявом поваги до праці інших науковців, допомагає підтвердити ідеї та аргументи, використані у роботі. Запозичення матеріалу без покликання на автора вважається плагіатом, тобто порушенням академічної доброчесності.

Верховна Рада України 18 грудня 2025 року ухвалила Закон №10392 «Про академічну доброчесність», який встановлює єдині правила, цінності (чесність, довіра, повага, справедливість, відповідальність, стійкість, рішучість), а також створення систем забезпечення доброчесності в установах.. За недоброчесну поведінку (плагіат, самоплагіат, фабрикацію, фальсифікацію, академічний саботаж, зловживання у використанні ІІІ та написання робіт на замовлення) Законом передбачено відповідальність для здобувачів освіти (від повторної роботи до відрахування) та працівників (дисциплінарні стягнення, звільнення).

У ВДПУ створені власні системи забезпечення доброчесності із чіткими процедурами та політиками. Зокрема перевірку академічних текстів здобувачів вищої освіти на академічну доброчесність проводить бібліотека. Роботи надсилаються на електронну скриньку бібліотеки (vspu.lib@gmail.com, або library@vspu.edu.ua). При цьому обов'язково вказуються: автор, назва роботи, ПБ наукового керівника. Обов'язковою для перевірки є та частина роботи, у якій викладено результати теоретичного та експериментального дослідження. Для одного користувача виконується лише одна перевірка. За цими ж умовами здійснює перевірку й інформаційно-обчислювальний центр (ioc@vspu.edu.ua) університету. У встановлені терміни здобувач зобов'язаний вислати відповідальній особі на корпоративну пошту повний текст завершеної кваліфікаційної роботи. Результати перевірки у вигляді двох звітів надсилають науковому керівнику і здобувачу. Короткий звіт містить інформацію про коефіцієнт подібності та коефіцієнт цитування. Повний звіт містить детальний перелік можливих спроб маніпуляцій з текстом. Якщо коефіцієнт подібності тексту магістерської перевищує 50%, то робота разом з пояснювальною запискою магістра подається на розгляд кафедри. Науковий керівник разом з членами кафедри для встановлення об'єктивної картини зобов'язані переглянути виділені програмою фрагменти і визначити, чи є вони короткими фразами, розкиданими в документі (випадкові схожості), численними короткими фразами поруч з іншими (мозаїчний плагіат) або великими фрагментами без зазначення джерела (прямий плагіат). Лише після детального аналізу джерел,

які використані у тексті, і характеру подібності тексту, голосується ухвала про допуск, або не допуск магістерської роботи до захисту перед АЗВО.

2.6. Рецензування і захист кваліфікаційної роботи

Зброшурований у твердій палітурці рукопис завершеної кваліфікаційної роботи, яка підписана здобувачом та його науковим керівником, за наявності позитивної характеристики робота у письмовому відзиві наукового керівника, подається здобувачом на кафедру не пізніше, ніж за місяць до захисту.

Робота реєструється на кафедрі і передається завідувачу кафедри. Після ознайомлення з роботою завідувач кафедри направляє її на рецензію досвідченим фахівцям.

2.6.1. Рецензування

Рецензентами можуть бути провідні спеціалісти, які працюють в управліннях, організаціях, на підприємствах, у наукових установах, досвідчені викладачі кафедр інших факультетів (інститутів) та вищих навчальних закладів.

Рецензія подається у письмовому вигляді в зазделегідь визначеній (Додаток Г), або ж довільній формі і має містити такі складові:

- висновки щодо актуальності обраної теми, практичної значущості виконаної кваліфікаційної роботи;
- характеристику повноти завдання щодо розкриття теми кваліфікаційної роботи, відповідності змісту роботи до завдання;
- висновки щодо використання у роботі сучасних методів дослідження, методичних підходів до вдосконалення діяльності підприємства згідно з напрямком теми кваліфікаційної роботи;
- оцінку конкретних пропозицій, рекомендацій щодо вдосконалення управління певними аспектами діяльності, підвищень його ефективності;
- оцінку загальних вражень від кваліфікаційної роботи (оформлення, стиль і грамотність викладення тощо);
- інші питання на розсуд рецензента;
- висновок рецензента про відповідність якості виконаної кваліфікаційної роботи вимогам до таких робіт, про можливість допущення її до захисту і, за бажанням, може бути висловлено зауваження та думку про оцінку роботи за чотирибальною системою: відмінно, добре, задовільно, незадовільно.

Рецензент має підписатися із зазначенням свого прізвища, ім'я та по батькові, місця роботи і посади, яку займає, і завірити підпис печаткою (Додаток Г).

Рецензія на кваліфікаційну роботу вкладається у конверт, приклеєний до зворотного боку обкладинки.

2.6.2. Допуск до захисту

Завершальною процедурою допущення кваліфікаційної роботи до захисту є розгляд перерахованих супровідних матеріалів завідувачем кафедри. Остаточна оформлена кваліфікаційна робота з відзивом наукового керівника та рецензією подається кафедрі не пізніше ніж за 10 днів до захисту. Допуск до захисту здійснюється шляхом відповідного запису завідувача кафедри у

висновку кафедри про кваліфікаційну роботу на титульній сторінці кваліфікаційної роботи та у «Висновках про кваліфікаційну роботу наукового керівника та кафедри» (див. **Додаток Г**). Якщо завідувач кафедри вважає за неможливе допуску кваліфікаційної роботи до захисту через її незадовільну якість, це питання має бути заслухано на засіданні кафедри за участю наукового керівника.

Обговорення оформляється протоколом і подається на затвердження декану факультету і ректору ВНЗ.

За умови успішного складання державного екзамену з фаху захист кваліфікаційної роботи відбувається на відкритому засіданні атестаційної комісії здобувача вищої освіти (АЗВО), графік роботи якої затверджує ректор ВНЗ.

На засідання комісії АЗВО до початку захисту подаються такі документи:

- витяг із наказу ректора про затвердження персонального складу цієї комісії;
- список здобувачів екзаменаційної групи, які допущені до захисту кваліфікаційних робіт чи до складання державного іспиту, за підписом декана факультету;
- довідка від деканату про виконання здобувачем навчального плану та про одержані ним оцінки з теоретичних дисциплін, навчальних та виробничих практик (**Додаток Г**);
- кваліфікаційна робота здобувача (з анотацією після титульної сторінки у магістрів);
- письмовий відзив керівника кваліфікаційної роботи;
- рецензія на кваліфікаційну роботу (на роботу здобувача обов'язково готується рецензія, вона може бути внутрішньою або зовнішньою);
- інші матеріали, які характеризують наукову і практичну цінність виконаної кваліфікаційної роботи (довідки про впровадження пропозицій здобувача у практичну діяльність, видані тези чи статті здобувача з теми кваліфікаційної роботи тощо).

2.6.3. Підготовка до захисту

Під час підготовки до захисту здобувач має погодити зі своїм науковим керівником складену ним стислу доповідь щодо кваліфікаційної роботи і підготовлені наочні матеріали (презентація).

Обсяг тексту доповіді має відповідати 10 хв. виступу. Доповідь повинна відобразити: обґрунтування актуальності теми, мету і завдання роботи, основні її результати. Особливе місце має бути відведене обґрунтованим пропозиціям і рекомендаціям та оцінці їх ефективності.

Перед захистом здобувачу слід ретельно прочитати рецензію. Особливу увагу звернути на висловлені рецензентом зауваження і по можливості усунути зазначені недоліки або дати аргументовану відповідь у доповіді.

Наочні матеріали мають послідовно ілюструвати доповідь здобувача і забезпечувати повноту висвітлення всіх положень, які підлягають захисту.

2.6.4. Процедура захисту

Здобувач стисло доповідає комісії сутність проведеного дослідження, дає оцінку отриманим результатам, ілюструючи доповідь посиланням на наочні матеріали (презентацію чи ін.). Після доповіді здобувача голова комісії АЗВО зачитує рецензію на кваліфікаційну роботу, і здобувач має можливість відповісти на всі зауваження рецензента.

Під час захисту кваліфікаційної роботи члени АЗВО, присутні на захисті викладачі, спеціалісти можуть задавати здобувачеві запитання щодо змісту кваліфікаційної роботи. Відповіді здобувача мають бути конкретними, аргументованими і короткими. Після відповіді здобувача на запитання оголошується відзив наукового керівника (особисто або головою комісії) виконаної кваліфікаційної роботи.

Завершує процедуру захисту, яка протоколюється секретарем атестаційної комісії, заключне слово здобувача.

2.6.5. Результати захисту

За результатами захисту кваліфікаційної роботи на закритому засіданні атестаційної комісії вона приймає рішення щодо оцінки захисту і роботи (враховуючи відзив керівника, рецензента, зміст доповіді, відповіді на запитання), про присвоєння спеціалісту відповідної кваліфікації і про видачу йому диплома державного зразка.

Засідання комісії АЗВО оформлюється протоколом, до якого вносяться відповідні оцінки за складання іспитів і захист, записуються запитання членів комісії і присутніх на захисті, особисті думки членів АЗВО, зазначається одержаний освітній рівень, а також назва державного документа про освіту (диплом), який видається випускникові ВНЗ.

Протокол підписують голова і члени АЗВО, що брали участь у засіданні.

Атестаційна комісія після завершення роботи складає звіт, в якому відображаються: основні кількісні показники щодо рівня і якості успішності по проведених екзаменах і захистах; характеристики виконаних кваліфікаційних робіт щодо можливості впровадження конкретних пропозицій у практику, щодо рівня застосування сучасних інформаційних і комп'ютерних технологій в аналітичних дослідженнях тощо.

2.6.6. Повторний захист

Здобувач, який отримав на захисті кваліфікаційної роботи незадовільну оцінку, має бути відрхованим із ВНЗ і в цьому випадку йому видається академічна довідка встановленого зразка. За ним залишається право бути повторно допущеним до складання державних екзаменів (якщо він одержав незадовільну оцінку на екзамені) або до захисту кваліфікаційної роботи протягом наступних трьох років. Повторно кваліфікаційна робота виконується за наявності заяви здобувача про допуск до захисту, дозволу ректора і рішення випускової кафедри про затвердження теми і об'єкта дослідження, призначення наукового керівника. На вимогу кафедри тема кваліфікаційної роботи може

бути змінено або в межах тієї ж теми матеріали роботи здобувач може суттєво оновити і доповнити.

Якщо захист кваліфікаційної роботи не відбувся з поважних причин, про що здобувач до комісії АЗВО має подати відповідні документи, ректор ВНЗ може продовжити термін його навчання до наступного терміну роботи комісії АЗВО із захисту кваліфікаційних робіт, але не більше як на один рік.

Незалежно від причин, повторний захист кваліфікаційних робіт, складання державних іспитів у той же рік категорично забороняється.

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИКОНАННЯ, ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

3.1. Організація роботи

Умови виконання

Кваліфікаційна робота при здобутті освітньо-кваліфікаційних рівнів «Бакалавр» заміняє складання державних екзаменів на вибір здобувача в залежності від його професійної підготовки, наприклад: «Географії з методикою викладання» (IV курс); кваліфікаційного екзамену з «Географії».

Дозвіл на виконання наукового дослідження здобувачі отримують після затвердження тем і їх керівників деканом факультету та ректором університету (дипломні). Він доводиться до відома виконавців відразу після відповідних процедур шляхом оголошення.

Терміни виконання

Вибір теми дослідницької роботи і подача заяви на її написання має бути зроблені до 10 – 15 вересня поточного року.

Термін виконання кваліфікаційних робіт визначається робочим навчальним планом. В залежності від нього кваліфікаційну роботу потрібно подати на кфедру до 15 травня. Через те, що згідно з навчальним планом здобувач не має окремого часу на виконання кваліфікаційної роботи, вона повинна виконуватись поступово упродовж навчального року.

Кваліфікаційна робота має виконуватися здобувачем у повній відповідності до затверджених календарного плану та завдання. У випадках відставання від графіка здобувач зобов'язаний надати пояснення своєму науковому керівнику або завідувачу кафедри. Порухення здобувачем календарного плану фіксується науковим керівником, який інформує завідувача кафедри.

Порядок виконання

На період виконання кваліфікаційних робіт на кафедрі складається графік консультацій наукових керівників, згідно з яким забезпечується систематична співпраця здобувача і наукового керівника над кваліфікаційною роботою. Систематичні консультації допомагають здобувачу у виборі методів дослідження, контролі дотримання вимог до змісту і оформлення кваліфікаційної роботи, своєчасному усуненні відхилень. Оперативне і уважне виконання рекомендацій керівника сприяє своєчасному поданню кваліфікаційної роботи, є запорукою успішного захисту.

У відповідності до календарних етапів здобувач має подавати роботу частинами на перегляд, а у встановлений графіком кінцевий термін подати завершену роботу на рецензування науковому керівникові.

У випадку позитивної рецензії наукового керівника кваліфікаційну роботу реєструють на кафедрі (старший лаборант). При цьому кваліфікаційні роботи, передаються на розгляд завідувачу кафедри, який має прийняти рішення про допуск здобувача до захисту кваліфікаційної роботи на засіданні АЗВО.

Після завершення всіх процедур допуску по кафедрі кваліфікаційна робота передається для оформлення допуску на зовнішню рецензію.

3.2. Основні вимоги до кваліфікаційних робіт

3.2.1. Загальні вимоги

Назва кваліфікаційної роботи повинна бути, за можливості, короткою, від дати суті (змісту) роботи, вказувати на мету дослідження і його завершеність.

Робота має характеризуватися логічністю (послідовність викладу матеріалу), доказовістю, аргументованістю.

При написанні роботи здобувач повинен обов'язково посилатися на документи, авторські наукові або публіцистичні праці і опубліковані чи не опубліковані джерела, з яких запозичив матеріали або окремі результати (цитування, цифровий матеріал тощо).

У роботі необхідно стисло, логічно і аргументовано викладати зміст і результати дослідження, уникати загальних слів, тавтологій.

Вона має містити поглиблений аналіз досліджуваної теми, обґрунтовані висновки і пропозиції щодо досліджуваного об'єкта.

Кваліфікаційна робота повинна бути:

- виконана державною мовою, мати належне оформлення та всі необхідні супровідні документи;
- виконана і подана на кафедру в термін, передбачений графіком навчального процесу.

В кваліфікаційній роботі наводяться і аналізуються не менш 45-60 джерел літератури, частина з яких іноземна. Робота повинна містити таблиці та графіки, в яких наведені результати власних досліджень.

Обсяг тексту кваліфікаційної роботи (без списку використаних джерел і додатків) має становити 35-55 сторінок.

• Робота подається у твердій або термо-палітурці. Пружинне опрацювання допускається за рішенням кафедри.

• Захищені роботи зберігаються на кафедрі або у науко керівника (курсові) не менше ніж 3 роки після їх захисту.

3.2.2. Правила оформлення

Кваліфікаційна робота виконується державною (українською мовою) на одній стороні аркуша білого паперу стандартного (формату А-4 (210 x 297 мм) у вигляді спеціально підготовленої праці на правах рукопису в твердій палітурці та в електронній формі. Серед іншого:

- тип шрифту Times New Roman, розмір шрифту 14, стиль – звичайний (normal);

- міжрядковий інтервал – 1,5, до тридцяти рядків на сторінці;

- відступ на абзац – 1,0;

- поля: зліва – 3 см, справа 1 см, зверху та знизу – 2 см;

- у тексті не допускаються необґрунтовані пропуски, довільні скорочення слів. Застосовуються тільки загальноприйняті скорочення (наприклад, км, млн. осіб., га, у т.ч. тощо);

- заголовки структурних частин наукових робіт, а саме АНОТАЦІЯ, ЗМІСТ, ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ (за потреби), ВСТУП, РОЗДІЛ, ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ, ДОДАТКИ друкують великими літерами симетрично тексту (див. Додаток В);

- слова в найменуваннях не переносяться, крапка в кінці назви розділів, пунктів, заголовків таблиць, схем тощо не ставиться;

- розділи і підрозділи повинні мати заголовки;

- заголовки розділів розташовують посередині рядка і друкують великими літерами (крапку не ставлять);

- заголовки підрозділів, пунктів і підпунктів кваліфікаційної роботи починають з великої літери з абзацного відступу (крапку не ставлять);

- абзацний відступ повинен бути однаковим упродовж усієї роботи і дорівнювати 5-6 знакам (1,0);

- відстань між заголовком і подальшим чи попереднім текстом повинна становити щонайменше три інтервали;

- відстань між рядками заголовка, а також між двома заголовками має бути такою, як у тексті;

- після назви розділу, підрозділу, а також пункту й підпункту в нижній частині сторінки має бути щонайменше два рядки тексту;

- сторінка з одного висячого рядка не розпочинається.

Робота повинна мати **титульну сторінку**, на якій вказана тема, прізвище виконавця, керівника, вид роботи, рік виконання та ін. (Додаток Д).

За титульною сторінкою розміщується **анотація**, в якій наводяться відомості про суть роботи та її основні результати;

Далі (на 2-ій або 3-ій сторінці подається зміст роботи, де вказують розділи, назви розділів, список джерел, додатки та сторінки, на яких вони розташовані (див. Додаток В).

Кожну структурну частину роботи (розділи, література, додатки) треба починати з нової сторінки.

3.2.3. Нумерація

Розділи, підрозділи, пункти, підпункти кваліфікаційної роботи слід нумерувати арабськими цифрами без крапки, наприклад: 1, 2, 3 тощо. (див. Додаток В);

- Підрозділи (параграфи) нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. В кінці номера підрозділу повинна стояти крапка, наприклад: 1.3. (третій підрозділ першого розділу). Потім у тому ж рядку йде заголовок підрозділу. Підрозділи, в свою чергу, можуть ділитися на дрібніші структурні частини. Не бажано, щоб ступенів поділу було більше ніж чотири;

- Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, параграфів, пунктів, таблиць подають арабськими цифрами без знака №;

- Нумерація роботи повинна бути наскрізною, включаючи й додатки;

- Ілюстрації і формули, розміщені в додатках, нумерують виходячи з порядковості їх в тексті, незалежно від втрати черговості їх у додатку.

Наприклад, Додаток Б відображає рис. 5, а вже наступний Додаток В може містити будь-який інший рисунок (6 чи 9) чи навіть інший вид ілюстрації (схему, таблицю тощо).

•Першою сторінкою роботи є титульний аркуш, що включається до загальної нумерації сторінок роботи. На титульному аркуші номер сторінки не ставлять, на наступних сторінках (починаючи з цифри 2, яка ставиться на першій після титульної сторінки) номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

3.2.4. Ілюстрації

Зміст ілюстрацій має доповнювати текст роботи, поглиблювати розкриття суті явища, наочно ілюструвати думки автора, і тому в тексті на кожному з них повинно бути посилання з коментарем.

Ілюстрації (карти, схеми, графіки, світлини і таблиці) необхідно подавати в роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці або в додатках. Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею (табл.1). карти, схеми, малюнки (рисунок) тощо підписуються нижче зображення. Текст таблиці може подаватися з міжрядковим інтервалом 1,0 та зменшеним розміром шрифту (в залежності від її розмірів та потреби збереження цілісності). У випадку коли таблиця продовжується на наступній сторінці, обов'язковим є напис «Продовження таблиці» чи у верхній частині аркушу.

Таблиця 1

Індикаторні процеси глобальної екокризи (ГЕК)	
Техногенні	Біосоціальні
Шумове та енергоінформаційне забруднення.	Експоненційне зростання соціал. економічної диференціації – збільшення кількості «зайвих людей».
Витіснення природних процесів в індустріальному виробництві штучними і накопичення відходів, зокрема токсичних.	Розширення масштабів воєнних к ліктів і накопичення зброї масового знищення.

3.2.5. Формули

При використанні формул необхідно дотримуватися певних правил. Найбільші, а також довгі і громіздкі формули, котрі мають у складі знаки суми, добутку, диференціювання, інтегрування, розміщують на окремих рядках. Це стосується також і всіх нумерованих формул. Для економії місця кілька коротких однотипних формул, відокремлених від тексту, можна подати в одному рядку, а не одну під одною. Невеликі і нескладні формули, що не мають самостійного значення, вписують всередині рядків тексту.

Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів треба подавати безпосередньо під формулою в тій послідовності, в якій вони наведені у формулі. Значення кожного символу і числового коефіцієнта треба подавати з нового рядка. Перший рядок пояснення починають зі слова «де» без двокрапки.

Рівняння і формули треба виділяти з тексту вільними рядками. Вище і нижче кожної формули потрібно залишити не менше одного вільного рядка. Якщо рівняння не вміщується в один рядок, його слід перенести після знака рівності (=), або після знаків плюс (+), мінус (-), множення (x).

Нумерувати слід лише ті формули, на які є посилання у наступному тексті. Інші нумерувати не рекомендується.

Порядкові номери позначають арабськими цифрами в круглих дужках біля правого поля сторінки без крапок від формули до її номера. Номер, який не вміщується у рядку з формулою переносять у наступний нижче формули. Номер формули при її перенесенні вміщують на рівні останнього рядка. Якщо формулу взято в рамку, то номер такої формули записують зовні рамки з правого боку навпроти основного рядка формули. Номер формули-дробу подають на рівні основної горизонтальної риски формули.

Номер групи формул, розміщених на окремих рядках і об'єднаних фігурною дужкою (парантезом), ставиться справа від вістря парантеза, яке знаходиться в середині групи формул і спрямовано в сторону номера.

Загальне правило пунктуації в тексті з формулами таке: формула входить до речення як його рівноправний елемент. Тому в кінці формул і в тексті перед ними розділові знаки ставлять відповідно до правил пунктуації.

Двокрапку перед формулою ставлять лише у випадках, передбачених правилами пунктуації, а) у тексті перед формулою є узагальнююче слово; б) цього вимагає побудова тексту, що передує формулі.

Розділовими знаками між формулами, котрі йдуть одна під одною і не відокремлені текстом, можуть бути кома або крапка з комою безпосередньо за формулою до її номера.

Розділові знаки між формулами при парантезі ставлять всередині парантеза. Після громіздких математичних виразів (визначники і матриці), можна розділові знаки не ставити.

3.2.6. Посилання

Під час написання кваліфікаційної роботи здобувач повинен робити посилання на джерела і літературу та інші матеріали, дані з яких наводяться у тексті роботи. Наявність посилань на джерела у тексті є обов'язковою. Такі посилання дають змогу відшукати і перевірити достовірність відомостей, поданих у тексті роботи, а також дотримання здобувачем правил академічної доброчесності (див. п. 2.5).

Звідси, обов'язково слід посилатися на авторів та джерела при використанні чужих думок, даних, цитат, щоб уникнути плагіату та підтвердити достовірність інформації, дотримуючись академічних стандартів (наприклад, ДСТУ 8302:2015) або алфавітний порядок за прізвищем автора/назвою (АРА), що передбачає виноску або список літератури в кінці роботи із зазначенням автора, назви, видання та року.

Посилання в тексті на джерела та літературу можна виконувати в один із таких способів. Спосіб перший – подача посилань на джерело чи працю у квадратних дужках у відповідності до порядкового номера їх у списку джерел

та літератури відразу ж після закінчення цитати. Наприклад: Цитата в тексті: «Світова громадськість усвідомила, що людство має загальні глобальні інтереси, без вирішення яких неможливий стійкий розвиток жодної держави [13,с. 17], де 13 – порядковий номер праці у списку використаних джерел, у т.ч. літератури, на яке зроблено посилання; с. 17 – сторінка цієї праці, з якої наведено цитату.

У випадку посилань на одну, або декілька праць (без цитування), посилання можуть робитися без зазначення сторінок, наприклад, [15]; [20,63, 98]; [10,13, 54 та ін.].

Спосіб другий – подача посилань на джерело чи працю у виносках внизу кожної сторінки тексту із зазначенням порядкового номера посилання. Наприклад, цитата: «Правовою підставою визначення природних ядер Європейської екомережі є дві директиви Європейського Союзу: щодо збереження диких птахів і стосовно збереження природних середовищ існування дикої фауни та флори»² буде супроводжена виноскою внизу сторінки тексту із зазначенням видання та сторінки цитування.

В практиці нашої кафедри та кафедр природничо-географічного факультету поширення і загального визнання дістав перший спосіб.

На всі таблиці, схеми тощо, які містяться в додатках, також повинні бути відповідні посилання в тексті роботи. При цьому, незалежно від їх розміщення (основний текст чи додатки) нумерація в тексті роботи повинна бути наскрізною. Посилання на ілюстрації в роботі вказують порядковим номером, наприклад, «рис. 1». Слово “таблиця” в тексті пишуть скорочено, наприклад, «табл. 3». Якщо в роботі ілюстрація одна, її не позначають і не нумерують.

Кваліфікаційна робота, яка не відповідає вимогам щодо змісту та оформлення, написана без дотримання затвердженого плану, не містить обґрунтованих пропозицій, а також немає відзиву (зовнішньої рецензії), до захисту не допускається.

РОЗДІЛ 4. ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО СТРУКТУРИ Й ЗМІСТУ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ НАУКОВОЇ РОБОТИ ТА ЇЇ ОЦІНЮВАННЯ

4.1. Вимоги до структури

За своєю структурою кваліфікаційна робота складається з:

- титульної сторінки;
- анотації з ключовими словами (українською та англійською мовами);
- змісту;
- переліку умовних позначень і скорочень (за потреби);
- вступу;
- основної частини (не менше двох розділів);
- загальних висновків;
- списку використаних джерел;
- додатків(за потреби).

У такому ж порядку і розміщуються ці частини у кваліфікаційній роботі.

4.2. Основні ідентифікаційні структурні елементи кваліфікаційної роботи

4.2.1. Титульна сторінка

Титульна сторінка містить найменування вищого навчального закладу, прізвище, ім'я та по батькові й інші відомості про автора, тему кваліфікаційної роботи з посиланням на об'єкт дослідження, прізвище, вчене звання (посаду) наукового керівника: місто і рік (див. Додаток Д).

4.2.2. Анотація

Анотація призначена для ознайомлення з дипломною роботою. Вона має бути стислою (до 1000 знаків), інформативною і містити відомості, які дають змогу прийняти рішення про доцільність читання кваліфікаційної роботи. Анотацію потрібно розмістити після титульної сторінки з нової сторінки. Вона повинна відображати: прізвище та ініціали здобувача, назву роботи, спеціальність, установу, місто, рік; основний зміст і результати дослідження (обсяг кваліфікаційної роботи, кількість ілюстрацій, таблиць, додатків, кількість джерел згідно зі списком використаних джерел; текст реферату; перелік ключових слів).

Текст анотації повинен відбивати подану у кваліфікаційній роботі інформацію у стислій формі і такій послідовності: мета роботи; об'єкт дослідження або розробки; методи дослідження; основні результати та їх новизна.

Ключові слова, що є визначальними для розкриття суті кваліфікаційної роботи, вміщують після тексту анотації.

Перелік ключових слів містить від 4 до 10 слів (словосполучень), надрукованих малими літерами в називному відмінку в рядок через коми.

Анотація з ключовими словами друкується двома мовами: українською та англійською.

4.2.3. Зміст

Зміст подається на початку кваліфікаційної роботи (після анотації). Він містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів та параграфів роботи. Зміст має включати усі заголовки, які є в роботі, починаючи зі вступу і закінчуючи додатками (**див. Додаток В**).

4.3. Внутрішні елементи кваліфікаційної роботи

4.3.1. Вступ

Головним завданням цієї частини кваліфікаційної роботи є обґрунтування актуальності і практичної значущості обраної теми, особливостей постановки і вирішення питань стосовно конкретних умов дослідження. Актуальним є будь-яке корисне для суспільства об'єктивне дослідження, науково-педагогічне, практичне значення роботи має бути переконливо доведено автором. Актуальність теми зумовлюється також її недостатньою вивченістю або необхідністю переосмислення на основі раніше недоступних джерел та літератури.

У вступній частині слід чітко визначити: актуальність, мету й завдання роботи (спираючись на план), предмет, об'єкт дослідження, структуру роботи; зазначити використовувані методи та інформаційні джерела дослідження, практичне значення розроблених рекомендацій, пропозицій тощо. Вступ не повинен перевищувати 3 сторінки. Нижче, для більш повного розуміння сутності і порядку черговості основних компонентів вступу наукової роботи пропонується коротке їх тлумачення.

Актуальність теми

Це обґрунтування її важливості, значущості та своєчасності в сучасних умовах. Пояснює, чому дослідження цієї проблеми потрібне саме зараз для науки, практики чи суспільства. Вона показує, що тема відповідає поточним тенденціям, вирішує реальні питання або заповнює прогалини у знаннях, демонструючи наукову цінність роботи та її потенційну користь.

Мета дослідження

Це кінцевий очікуваний результат, якого прагне досягти здобувач, що визначає, що саме потрібно з'ясувати, довести чи розробити, відповідаючи на запитання "Навіщо я це роблю?", і служить орієнтиром для всіх подальших

завдань та кроків. Вона має бути чіткою, досяжною, відповідати темі та описувати, що буде отримано в результаті роботи, наприклад, нове знання, розробка методики або розв'язання практичної проблеми, які необхідно вирішити для досягнення поставленої мети.

Завдання дослідження

Завдання дослідження – сукупність шляхів та засобів, які необхідні для отримання запланованого результату, що визначений метою.

Об'єкт дослідження

Це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію і обране для вивчення.

Предмет дослідження

Міститься в межах об'єкта (є його частиною). Саме на ньому повинна бути зосереджена увага, оскільки він визначає тему роботи.

Методи дослідження.

Використані для досягнення поставленої в кваліфікаційній роботі мети та визначені особливостями об'єкту і предмету дослідження. Методи коротко перераховуються.

Матеріал дослідження

Це сукупність даних, фактів, документів, об'єктів, явищ чи процесів, які дослідник вивчає для досягнення мети роботи, охоплюючи як теоретичну базу (літературу, концепції), так і практичні дані (статистику, результати експериментів, вибірки), які стають основою для аналізу та висновків, що оформлюються в розділі «Матеріали» (за потреби).

Наукова новизна та значення (теоретичне й практичне) роботи.

Подається коротка анотація нових положень або рішень, запропонованих автором особисто, з обов'язковою вказівкою на відмінність цих положень від вже відомих; відомості про можливість застосування на практиці.

Апробація результатів дослідження

Наводяться дані щодо участі автора в конференціях, колоквиумах та вказується місце і кількість публікацій здобувача за темою дослідження.

Структура кваліфікаційної роботи

Наприклад: «Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, списку літератури та додатків (20 рисунків, 1 таблиця, список літератури із 97 назв, 4 додатки; загальний обсяг – 41 сторінка)».

4.3.2. Основна частина

Основна частина роботи складається з розділів (глав; не менше 2-х), підрозділів, пунктів, підпунктів, якщо потрібно). Кожний розділ починається з нової сторінки і має заголовок. У розділах викладається зміст теми, результати досліджень автора з висвітленням того нового, що він вносить у розкриття теми чи розробку проблеми. В кінці кожного розділу (глави) формулюють висновки із стислим викладенням наведених у розділі (главі) наукових і практичних результатів, що дає змогу вивільнити загальні висновки роботи від другорядних подробиць

Розділ 1 має містити теоретичне обґрунтування досліджуваних явищ та процесів. У цьому розділі здійснюється огляд джерел (нових розробок, опублікованих статистичних даних тощо) за тематикою і вибір напрямків досліджень пов'язаних з темою здобувача. Бажано розпочати роботу з вивчення праць (статей, опублікованих у фахових виданнях журналів, монографій тощо) науковців кафедри, факультету, університету. На основі вивчення наукової, навчально-методичної літератури розкриваються підходи різних авторів до розв'язання проблеми, показується, у чому полягає подібність, а у чому відмінність їх поглядів, а також обґрунтовуються власні погляди на проблему.

У цьому розділі подається оцінка діючих законів, постанов, указів та інших офіційно-розпорядчих документів, нормативної та довідкової бази за досліджуваною проблемою. Здобувач розкриває власне розуміння цієї бази, обґрунтовує необхідність дотримання окремих документів. Теоретичне обґрунтування, суть, значення, класифікаційні характеристики, історія та сучасні тенденції предмету дослідження, методичні підходи повинні мати певні елементи полемічності, ствердженої власної позиції щодо обраних методів дослідження, що дає змогу перейти в наступному розділі до конкретного аналітичного дослідження. Детально описуються нові та власні методики досліджень, які відрізняються від стандартизованих. Дається повна характеристика польових і лабораторних дослідів, методів математичного обробітку з посиланням на публікацію методики або ДСТУ.

Цей розділ варто закінчувати коротким підсумком з якого стає зрозумілою необхідність виконання цього дослідження.

Обсяг першого розділу не повинен перевищувати 15–20% загального обсягу кваліфікаційної роботи.

Розділ 2 розкриває практичну (експериментальну) частину дослідження. Наводяться загальні відомості про об'єкт досліджень. Забезпечуючи логічну послідовність дослідження, автор має поєднати набуті теоретичні знання та вміння з використанням обраних методів на прикладі конкретного об'єкта дослідження. Він містить результати власних досліджень здобувача. У ньому повинні наводитись таблиці, малюнки, фотографії, графіки та діаграми, матеріали для побудови яких отримані автором. Проводиться порівняльний

аналіз отриманих результатів з даними інших авторів, який повинен закінчуватись певним висновком. Обсяг другого розділу – у межах 30-35% загального обсягу кваліфікаційної роботи (якщо ж робота обмежується лише двома розділами, то – 50% і більше).

Завданням *Розділу 3* є розробка конкретних рекомендацій, пропозицій, моделей управління параметрами розвитку на базі основних теоретичних положень, методичних підходів, методичного інструментарію, що викладені у першому розділі, а також висновків проведеного у другому розділі дослідження.

У цій частині також наводяться обґрунтування заходів щодо поліпшення (оптимізації) об'єкта. Система заходів логічно впливає з теоретичної та аналітичної частин і спрямована на подолання суперечностей між реальним і бажаним станами об'єкта з урахуванням індивідуальних завдань.

Пропозиції здобувача стосовно науково-практичного вирішення досліджуваної теми повинні відповідати критеріям оптимальності, цільової ефективності та практичної втіленості.

Обсяг третього розділу може становити до 30% загального обсягу кваліфікаційної роботи.

4.3.3. Висновки

Висновки і пропозиції, що наводяться в окремому розділі кваліфікаційної роботи, є стислим викладенням підсумків проведеного дослідження. У висновках коротко оцінюють стан вивчення питання (проблеми), підводять підсумки дослідження, висловлюють рекомендації щодо подальшої розробки теми чи впровадження результатів дослідження в практику. У висновках не можуть з'явитися пропозиції, які не було розглянуто у попередніх розділах. Висновки подаються у вигляді окремих лаконічних положень.

Середній обсяг – 2-3 сторінки.

4.3.4. Список використаних джерел

Вимоги до послідовності у списку джерел різняться залежно від стилю, але найпоширеніші – за порядком появи у тексті (цитування) (ДСТУ 8302:2015) або алфавітний порядок за прізвищем автора/назвою (АРА), з наскрізною нумерацією та обов'язковим включенням лише тих джерел, на які є посилання в роботі. Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел та літератури подано у **додатку Е**. За ним (найпоширеніший для наукових робіт), список використаних джерел та літератури повинен складатися з джерел в алфавітному порядку прізвищ авторів або першого слова назви роботи. При цьому **кириличні видання (українські) йдуть першими**. Потім за алфавітом прізвищ/назв укладаються іноземні джерела з використанням латинської абетки (А, В, С...). Електронні джерела (Інтернет-ресурси, CD і DVD-ді та ін.) не виділяються в окрему групу і згадуються з прив'язкою до кирилиці чи латині.

На всі наукові джерела, що представлені в бібліографії, повинні бути посилання в тексті кваліфікаційної роботи.

4.3.5. Додатки

Додатки містять допоміжні матеріали, які через специфіку викладу або форму подання не можуть бути внесені до основної частини, але необхідні для повного сприйняття роботи: карти, схеми, таблиці допоміжних цифрових даних, рисунки (малюнки, світлини), протоколи і акти досліджень; акти про впровадження результатів досліджень (якщо такі є), нормативні та інші документи тощо.

Додатки оформляють як продовження роботи на наступних її сторінках. Їх початком слугує «титулка» із розміщеним посередині сторінки великими літерами (кегель 72) словом «Додаток». Кожен додаток повинен починатися з нової сторінки і мати заголовок, виконаний великими літерами. У правому верхньому кутку над заголовком великими літерами пишеться відповідно: ДОДАТОК А, ДОДАТОК Б тощо.

Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер З, І, ї, О, Ч. Наприклад, додаток А, додаток Б тощо. У залежності від виду додаток повинен мати заголовок, надрукований у верхньому рядку сторінки (таблиця), або ж внизу (рисунок, карта тощо).

4.4. Загальні вимоги та критерії оцінювання наукового дослідження

Програма державного іспиту, та вимоги до оцінювання кваліфікаційних робіт розробляються кафедрою, затверджуються методичною комісією факультету. Підсумкову, диференційовану за стобальною шкалою оцінку кваліфікаційної роботи визначає атестаційна комісія на основі розроблених критеріїв (табл. 6.1). У випадку виявлення істотних і принципових недоліків, або необ'єктивної та необґрунтованої оцінки роботи здобувача науковим керівником, голові та членам екзаменаційної комісії дозволено її корегувати. У цьому випадку рішення комісії є остаточним і не оскаржується.

Таблиця 6.1

Критерії оцінювання захисту кваліфікаційних робіт

Оцінка за розширеною шкалою	Сума балів	Оцінка ECTS	Зміст критеріїв оцінки
відмінно	90–100	A	Кваліфікаційна робота є бездоганною в усіх аспектах: 1) тема актуальна і відповідає матеріалу, представленою в роботі; 2) практичне значення роботи, її загальний теоретичний та методологічний рівень; 3) обґрунтування аналітичного розділу роботи на фактичних даних фізико-географічних чи суспільних процесів і явищ, матеріалах роботи організацій та установ, діяльності підприємств тощо; 4) уміння здобувача-дипломника ґрунтовно вивчити конкретні ситуації на конкретних прикладах і при цьому уникати загальних висновків та пропозицій; 5) уміння здобувача-дипломника лаконічно, аргументовано та логічно подавати зміст та основні результати наукового пошуку, послуговуючись науковим географічним понятійним апаратом, максимально уникаючи мовних штамів, загальних слів, граматичних та стилістичних помилок, повторів, бездоказових стверджувальних, дослівного копіювання літературних джерел, необґрунтованого збільшення обсягу дипломного проекту через включення

			другорядних матеріалів; 6) залучення до роботи сучасних наукових публікацій, методологічних підходів, актуальних статистичних матеріалів; 7) новаторські підходи до розв'язання досліджуваної наукової проблеми; 8) конкретні рекомендації та пропозиції задля вирішення проблем функціонування територіальних систем та їх компонентів як приклад наявності творчих здобутків; 9) оформлення наукової праці, чи виконана у відповідності до існуючих вимог, обсяг роботи, грамотність та охайність її виконання; 10) практичне значення та наукова новизна, лаконічність та логічність доповіді, її вільний та кваліфікований виклад, позитивні рецензії та відгук керівника, вірні та обґрунтовані відповіді на запитання членів комісії.
дуже добре	80–89	B	Загалом тему кваліфікаційної роботи розкрито; вона має елементи новизни, практичне спрямування, доповідь загалом лаконічна та логічна, доповідач вільно володіє матеріалом, кваліфіковано його доповідає; рецензія та відгук наукового керівника позитивні. 1) Обрана тема є актуальною, у повній мірі відповідає матеріалу, викладеному в кваліфікаційній роботі; 2) кваліфікаційна робота має належний теоретичний та методологічний рівні, відзначається практичним спрямуванням; 3) аналітичний аспект ґрунтується на фактичних даних географічних процесів та явищ, матеріалах роботи організацій та установ, діяльності підприємств тощо; 4) уміння здобувача-дипломника ґрунтовно вивчити конкретні ситуації на конкретних прикладах і при цьому уникати загальних висновків та пропозицій; 5) уміння здобувача-дипломника лаконічно, аргументовано та логічно подавати зміст та основні результати наукового пошуку, послуговуючись науковим географічним понятійним апаратом, максимально уникаючи мовних штамів, загальних слів, граматичних та стилістичних помилок, повторів, бездоказових стверджуваль, дослівного копіювання літературних джерел, необґрунтованого збільшення обсягу дипломного проекту через включення другорядних матеріалів; 6) залучення до роботи сучасних наукових публікацій, методологічних підходів, актуальних статистичних матеріалів; 7) новаторські підходи до розв'язання досліджуваної наукової проблеми; 8) конкретні рекомендації та пропозиції задля вирішення проблем функціонування територіально-географічних систем та їх компонентів як приклад наявності творчих здобутків; 9) оформлення наукової праці – чи виконана у відповідності до існуючих вимог, обсяг роботи, грамотність та охайність її виконання; 10) практичне значення та наукова новизна, лаконічність та логічність доповіді, її вільний та кваліфікований виклад, позитивні рецензії та відгук керівника, вірні та обґрунтовані відповіді на запитання членів комісії. Водночас, спостерігаються неprincipові недоліки у самій кваліфікаційній роботі або в її доповіді. Здобувачом допущені окремі неточності в ході виконання кваліфікаційної роботи, або ж відповіді є неповними, проте правильно розкриті принципові аспекти питання.
добре	75–79	C	Тема кваліфікаційного дослідження загалом розкрита, проте спостерігаються певні окремі недоліки, які не можна вважати принциповими: 1) в теоретичному розділі роботи аналіз літератури є поверхневим; 2) не чітко висвітлені елементи новизни; 3) фактичні дані про фізико-географічні процеси та явища, матеріали роботи організацій та установ, діяльності підприємств тощо використані недостатньо повно; 4) є поодинокі зауваження в рецензіях та відгуку наукового керівника; 5) структура доповіді нелогічна, нелаконічна, проте здобувач вільно володіє предметом дослідження, вірно та чітко відповідає на запитання членів комісії, кваліфікаційна робота оформлена відповідно до чинних вимог
задовільно	60–74	D	Загалом тема кваліфікаційної роботи розкрита, однак, спостерігаються певні недоліки, що стосуються змісту роботи: 1) недостатньо чітко сформульована мета і нечітко поставлені завдання роботи; 2) спостерігаються несистемні запозичення в теоретичному розділі; 3) аналітична частина містить забагато описових елементів; 4) висновки не

			завжди проілюстровані інформаційними матеріалами; 5) пропозиції, наведені за результатами роботи, у неповній мірі обґрунтовані; 6) у рецензіях та відгуку наукового керівника є низка зауважень; 7) доповідь не проілюстрована мультимедійною презентацією; 8) не на всі запитання членів комісії дані вірні та вичерпні відповіді; 9) кваліфікаційна робота оформлена не в повній відповідності до чинних вимог.
достатньо	50–59	E	1) Не в повній мірі розкрито тему кваліфікаційної роботи; 2) мета роботи поставлена нечітко; 3) в теоретичному розділі систематично простежуються запозичення; 4) аналітичний розділ має надмірну кількість елементів описовості; 5) висновки не завжди проілюстровані інформаційними матеріалами; 6) пропозиції, наведені за результатами роботи, у неповній мірі обґрунтовані; 7) у рецензіях та відгуку наукового керівника є низка зауважень; 8) доповідь не проілюстрована мультимедійною презентацією; 9) більша частина відповідей на питання членів комісії неповні та невірні; 10) кваліфікаційна робота оформлена не в повній відповідності до чинних вимог, є багато зауважень; 11) здобувач не демонструє необхідний рівень володіння фактичним матеріалом кваліфікаційної роботи.
незадовільно	35–49	FX	1) Мета і завдання кваліфікаційної роботи недостатньо чітко сформульовані; 2) зв'язок між структурними елементами кваліфікаційної роботи нечіткий або відсутній; 3) якісний критичний огляд новітніх національних і закордонних літературних джерел відсутній; 4) аналіз фактичного матеріалу відсутній взагалі або виконаний поверхнево; 5) запропоновані практичні заходи мають декларативний характер і не впливають з результатів аналізу проблеми; 6) робота оформлена без дотримання усіх сучасних вимог; 7) доповідь не проілюстрована мультимедійною презентацією; 8) здобувач не демонструє необхідний рівень володіння фактичним матеріалом кваліфікаційної роботи, його відповіді на запитання членів комісії неповні й невірні.
неприйнятно	1–34	F	1) Зміст кваліфікаційної роботи не розкрито взагалі; 2) здобувач не здатен аналізувати матеріал кваліфікаційної роботи, логічно й послідовно його викладати; 3) робота оформлена без дотримання усіх сучасних вимог; 4) доповідь не проілюстрована мультимедійною презентацією; 5) здобувач не демонструє необхідний рівень володіння фактичним матеріалом кваліфікаційної роботи, його відповіді на запитання членів комісії неповні й невірні

При оцінюванні кваліфікаційної роботи спеціалізована атестаційна комісія АВО бере до уваги якісні показники підготовленої роботи та рівень її публічного захисту :

А) якість виконання кваліфікаційної роботи:

- якість кваліфікаційної роботи в цілому (її творчий характер, вміння автора аналізувати теоретичний матеріал, обґрунтованість сформульованих практичних рекомендацій);
- самостійність у розробці проблеми;
- наявність критичного огляду літературних джерел і наукової полеміки;
- якість оформлення кваліфікаційної роботи (стиль викладу, грамотність, бібліографія, ілюстративний матеріал);
- наявність та інформаційна змістовність ілюстративних матеріалів для захисту кваліфікаційної роботи (у тому числі електронна презентація);
- відгук керівника та оцінка наукового рівня дослідження рецензентом;

Б) якість захисту роботи:

- рівень виступу здобувача (чіткість у формулюванні актуальності, мети і завдань роботи, вміння зробити правильні висновки, культура мовлення);
- уміння лаконічно, чітко та послідовно викладати основні концептуальні положення і практичні результати дослідження;
- уміння аргументовано доводити власні гіпотези, погляди і думки;
- загальний рівень теоретичної і практичної підготовки студента;
- уміння презентувати результати власних досліджень;
- правильність та чіткість відповідей на запитання членів екзаменаційної комісії, реагування на зауваження та пропозиції, висвітлені у рецензії та відгуку наукового керівника.

Важливе значення мають також відповіді здобувача на запитання з теми дослідження. Не виключена ситуація, коли робота виконана й оформлена на належному рівні, а виступ здобувача при захисті кваліфікаційної роботи не підготовлений, його відповіді на питання не продумані, поверхневі або хибні. У такому разі, попри високу якість роботи, оцінка може бути значно знижена.

Водночас наявність зауважень і вказівок на недоліки кваліфікаційної роботи у відгуку наукового керівника ще не означає, що кваліфікаційна робота одержить невисоку оцінку на захисті. Опанувавши тему дослідження, здобувач досить часто на захисті демонструє володіння темою дослідження, аргументовано доводить свою позицію з того чи іншого питання, посиляючись на чинне законодавство та практику його застосування. Це свідчить про те, що здобувач зумів усунути зазначені науковим керівником недоліки і може при захисті кваліфікаційної роботи одержати високу оцінку.

Кваліфікаційна робота захищається у присутності здобувачів. Запитання з теми кваліфікаційної роботи можуть ставити не тільки члени АЗВО, а й інші здобувачі з групи випускників, чи інших курсів. Відповіді здобувача на запитання інших здобувачів також враховуються членами комісії при обговоренні результату захисту кваліфікаційної роботи.

Кращі кваліфікаційні роботи АЗВО може рекомендувати на конкурс студентських робіт. Водночас АЗВО може прийняти рішення про рекомендацію здобувача-випускника до вступу в аспірантуру.

Найбільш вагомі результати кваліфікаційних робіт можуть публікуватися у збірниках наукових праць (вісниках, журналах, учених записках, інших наукових виданнях, а також рекомендовані для застосування в лекційних курсах та на семінарсько-практичних заняттях з дисциплін природничо-географічного факультету.

ДОДАТКИ

Додаток А

Заява на виконання кваліфікаційної роботи здобувача вищої освіти

Ректорові Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
проф. Блажко О.А.
здобувача (чки)
природничо-географічного
факультету
ступеня вищої освіти _____
галузі знань _____
спеціальності _____
(шифр спеціальності)

(прізвище, ім'я, по батькові)

ЗАЯВА

Прошу дозволити виконувати кваліфікаційну роботу за ступенем вищої
освіти _____ на _____ тему:
_____ (для

СВО бакалавр, магістр – вказати) замість екзамену _____
Науковим керівником прошу призначити _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

«__» _____ 202_ р.

(підпис)

Здобувач _____

(прізвище та ініціали)

«__» _____ 202_ р.

(підпис)

Керівник кваліфікаційної роботи _____

(ім'я та прізвище)

«__» _____ 202_ р.

(підпис)

Завідувач кафедри _____

(ім'я та прізвище)

Завдання на кваліфікаційну роботу здобувача

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА
КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет _____

ЗАТВЕРДЖУЮ
Зав. кафедри _____

“ _____ ” _____ 20__ р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА**

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи _____

керівник роботи _____

затверджена наказом закладу вищої освіти від “ _____ ” _____ 20__ р. № _____

2. Строк подання здобувачем закінченої роботи _____

3. Вихідні дані до роботи _____

4. Перелік питань, які підлягають обробці _____

5. Консультація розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв

6. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строки виконання етапів роботи	Примітка

Здобувач освіти _____
(підпис)

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____
(підпис)

(прізвище та ініціали)

Зразок оформлення змісту кваліфікаційної роботи

ЗМІСТ*

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. (Назва розділу).....	4
1.1. (Назва підрозділу).....	4
1.2. (Назва підрозділу).....	9
1.3. (Назва підрозділу).....	16
РОЗДІЛ 2. (Назва розділу).....	22
2.1. (Назва підрозділу).....	22
2.2. (Назва підрозділу).....	29
2.3. (Назва підрозділу).....	36
РОЗДІЛ 3. (Назва розділу).....	42
3.1. (Назва підрозділу).....	42
3.2. (Назва підрозділу).....	48
3.3. (Назва підрозділу).....	53
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ.....	62

*За потреби кваліфікаційна робота може містити не три, а іншу кількість розділів.

**Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського**

**ПОДАННЯ
ГОЛОВІ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ
ЩОДО ЗАХИСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ
РОБОТИ**

Направляється здобувач _____
(прізвище, ім'я, по-батькові)

на захист кваліфікаційної роботи
за спеціальністю _____

Кваліфікаційна робота і рецензія додаються.
Декан факультету _____

Довідка про успішність

_____ за час навчання на природничо-
(прізвище, ініціали здобувача)

географічному факультеті з 20 ____ року до 20__ року повністю виконав
навчальний план за спеціальністю з таким розділом оцінок за:
розширеною шкалою: відмінно ____ %, дуже добре ____ %, добре ____ %,
задовільно ____ %, достатньо ____ %.
шкалою ЄКТС: А ____ %; В ____ %; С ____ %; D ____ %; E ____ %

Секретар факультету _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Висновок керівника кваліфікаційної роботи

Здобувач _____

Керівник роботи _____

“ ____ ” _____ 20__ р.

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу

Кваліфікаційну роботу розглянуто. Здобувач _____
(прізвище та ініціали)
допускається до захисту цієї роботи в Екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

“ ____ ” _____ 20__ року.

РЕЦЕНЗІЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

ПІБ здобувача (чки), курсу групи, освітньої програми, спеціальності, галузі знань, ступеня вищої освіти.

Основні критерії характеристики змісту кваліфікаційної роботи:

- **Актуальність:** Тема повинна мати теоретичну чи практичну значущість.
- **Наукова новизна:** Наявність нових ідей, рішень, удосконалень.
- **Самостійність:** Відображення особистого внеску, постановки проблеми та аналізу.
- **Методологічна грамотність:** Правильне застосування методів дослідження. Вміння застосовувати теоретичні знання для вирішення практичних завдань
- **Достовірність:** Результати мають спиратися на авторитетні джерела. Обґрунтування висновків роботи. Відсутність плагіату. Правильне оформлення посилань.
- **Логічність:** Послідовність викладу матеріалу.
- **Практична значущість:** Можливість впровадження результатів. Наявність у особливих пропозицій і рекомендацій.
- **Візуалізація роботи.** Оцінка рівня підготовки унаочнення
- **Позитивні і негативні сторони роботи:** самостійне дослідження, розвиток аналітичних навичок, поглиблення знань у певній галузі та вміння працювати з джерелами; плагіат, поверхневий аналіз, невідповідність структури, відсутність власних висновків, помилки в оформленні та недостатнє використання актуальних джерел.

. Відгук про роботу в цілому

Оцінка роботи

РЕЦЕНЗЕНТ:

(науковий ступінь, наукове звання,
посада, місце роботи)

20 р.

підпис

ім'я , прізвище

(засвідчення підпису за місцем роботи)

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

(повна назва інституту, факультету)

(повна назва кафедри)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Здобувача (чки) _____ курсу _____ групи

Освітньої програми _____

Спеціальності _____

Галузі знань _____

Ступеня вищої освіти _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник _____

(прізвище та ініціали, посада, вчене звання, науковий ступінь)

Розширена шкала _____

Кількість балів _____ Оцінка ECTS _____

Голова Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

Вінниця – 202_

Оформлення списку використаних джерел за АРО (АРА), адаптований під національний стандарт ДСТУ 8302:2015

Приклади оформлення бібліографічних посилань у списку використаних джерел згідно з ДСТУ 8302:2015, для різних типів джерел.

Книга одного автора

- Іванова В. Д. Технологія виробництва продуктів бджільництва : курс лекцій. Миколаїв : МДАУ, 2009. 245 с.
- Пономарів О. Д. Культура слова: мовностилістичні поради. 2-ге вид., стер. Київ : Либідь, 2001. 240 с.
- Браун Д. Код да Вінчі. Харків : КСД, 2006. 478 с.
- Пономарьов А. П. Українська етнографія : курс лекцій. Київ : Либідь, 1994. 315 с.
- Прищенко С. В. Кольорознавство : навч. посіб. 3-тє вид., випр. і допов. Київ : Кондор, 2018. 436 с.
- Parker J. Principles of scientific research. 7th ed. London : Editorial, 2017. 301 p.

Книга двох або трьох авторів

- Боярин М. В., Нетробчук І. М. Основи гідроекології: теорія й практика : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 365 с.
- Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови. Київ : Пульсари, 2004. 398 с.
- Марисова І. В., Кедров Б. Ю. Систематика хордових тварин. Ніжин : НДПУ ім. М. Гоголя, 2003. 132 с.
- Артеменко А. П., Бобловський О. Ю. Від глобалізації до індивідуалізації: топологія міжкультурної взаємодії : монографія. Харків : Щедра садиба плюс, 2014. 215 с.
- Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.
- Коваленко А. Д., Герасимчук О. П., Данилюк А. С. Міжнародне кредитування. 2-ге вид. Київ : Наука, 2018. 155 с.
- Wilson D., Lister P., Andrews A. Modern surgery. Manchester : MAN, 2011. 240 p.

Книга чотирьох і більше авторів

- Астрономія : навч. посіб. / І. А. Климишин та ін. Одеса : Астропринт, 2012. 352 с.
- Міжнародна торгівля / Ю. Г. Козак та ін. 5-тє вид., перероб. та допов. Київ : Центр учб. літ., 2015. 272 с.
- Сучасна українська мова / О. М. Григор'єв та ін. 3-тє вид., перероб. Київ : Либідь, 2005. 488 с.
- Referencing styles / G. R. Edwards et al. Los Angeles : International Publishing, 2010. 280 p.

Книга без зазначення автора (з редактором тощо)

- Економічна енциклопедія / за ред. В. В. Шевченка. Київ : Альманах, 2016. 304 с.
- Атлас зоології / уклад.: Х. Тола, Є. Інф'єста. Харків : Ранок, 2005. 96 с.
- Мінералогічний словник / уклад.: В. С. Білецький, В. Г. Омельченко, Г. Д. Горванко. Маріуполь : Сх. вид. дім, 2016. 488 с.
- Routledge handbook of international statebuilding / ed. by D. Chandler, T. D. Sisk. London : Routledge, 2013. 448 p.

Книга – окремий том (частина) багатотомного видання

Антологія української юридичної думки / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАНУ ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юрид. кн., 2002. Т. 1 : Загальна теорія держави і права, філософія та енциклопедія права. 568 с.

Етимологічний словник української мови : у 7 т. / уклад.: Р. В. Болдирев та ін. Київ : Наук. думка, 1989. Т. 3 : Кора—М. 552 с.

Шишкін В. І. Судові системи країн світу : навч. посіб. : у 3 кн. Київ : Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. 336 с.

Мала гірнича енциклопедія : у 3 т. / за ред. В. С. Білецького. Донецьк : Донбас, 2007. Т. 2 : Л—Р. 652 с.

Частина книги (розділ тощо)

Шевченко Р. О. Особливості селекції яблунь. *Практикум з ботаніки* / ред. О. С. Самійленко. Херсон, 2018. С. 22—36.

Ярошевич Н. Б., Чубка О. М., Якимів А. І. Інструменти боргового фінансування суб'єктів підприємництва в Україні: правовий статус, структурна динаміка, податкові наслідки. *Теорія та методологія формування інвестиційно-фінансової стратегії розвитку національного господарства* : монографія / за ред. Л. М. Савчук, А. В. Череп. Дніпро, 2019. С. 55—89.

Goehr L. The concept of opera. *The Oxford handbook of opera* / ed. by Н. М. Greenwald. Oxford, 2014. P. 92—136.

Стаття (публікація) в періодичному виданні

Стаття в журналі

Зайцева О. М. Варіантність у родовій категоризації іменників: (на матеріалі мовлення сучас. укр. телебачення). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія»*. 2018. Т. 21, № 1. С. 121—130.

Кольцова Я. І., Нікітін С. В. Одержання пористих склокристалічних матеріалів з використанням паливного шлаку. *Питання хімії та хімічної технології*. 2020. № 1. С. 33—38. DOI: 10.32434/0321-4095-2020-128-1-33-38 (дата звернення: 11.06.2020).

Капируля М. Ядерний тероризм в сучасній міжнародній системі. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2008. Вип. 73, ч. 2. С. 66—68.

Chua N. Y., Lundbye J. Endovascular catheter as a rewarming method for accidental hypothermia. *Therapeutic hypothermia and temperature management*. 2012. Vol. 2, no. 2. P. 89—91. URL: <https://doi.org/10.1089/ther.2012.0001> (date of access: 06.05.2020).

Стаття в газеті

Андрущенко В. Академічна недоброочесність як виклик інтелектуальній спроможності нації. *Голос України*. 2018. 20 лип. С. 10.

Монаснюк А. Поза чергою не рахується? Особливості звільнення суддів за порушення присяги. *Юридична газета*. 2017. 17 січ. С. 28—29.

Величко О. Р., Лисенко Д. П. Відшкодування матеріальних витрат. *Газета про бухгалтерський облік*. 2019. Квітень. С. 16

Електронний ресурс

Сайт

«Файлу» чи файла»: який родовий відмінок слова «файл»? *Kyiv Dictionary*. URL: <https://www.kyivdictionary.com/uk/grammar/uk/consulenza-linguistica/vypusk3/failu-faila/> (дата звернення: 20.05.2020).

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют на дату 11.06.2020. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/exchangerates?date=11.06.2020&period=daily> (дата звернення: 11.06.2020).

Приймак Д. М., Томіленко О. В., Ковальчук З. Ю. «Підодіяльник»: як правильно сказати українською? *Kyiv Dictionary*. URL: <https://www.kyivdictionary.com/uk/grammar/uk/how-to-say/pidodiialnyk/> (дата звернення: 09.06.2020).

Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

URL: <http://www.univ.kiev.ua/> (дата звернення: 05.11.2019).

APA Style Introduction. *Purdue University*.

URL: https://owl.purdue.edu/owl/research_and_citation/apa_style/apa_style_introduction.html (date of access: 09.06.2020).

Диск

Тараненко Ю. А. Енциклопедія українського козацтва. Запоріжжя, 2006. 2 електрон.-опт. диски (DVD-R).

Тартак. Сімка. Наш формат, 2012. 1 електрон.-опт. диск (CD).

Дисертація

Герасименко Ю. А. Рецепція української історії в західноєвропейській прозі кінця XX – початку XXI століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.05. Бердянськ, 2018. 259 с.

Наконечний А. Б. Примусове відчуження земельних ділянок за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Одеса, 2015. 225 с.

Урба С. І. Пріоритети та інструменти розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03. Львів, 2019. 562 с.

Автореферат дисертації

Скарга О. О. Транснаціоналізація туристичних послуг в умовах глобалізації : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02. Маріуполь, 2019. 22 с.

Єргієва К. І. Фортепіанна гра як жанрово-комунікативний та інтерпретативно-стильовий феномен : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Одеса, 2019. 17 с.

Заяць А. Є. Міське суспільство Волині XVI – першої половини XVII ст. : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01. Львів, 2019. 39 с.

Матеріали конференції

Тези доповіді

Святецька А. В. Діалектизми у повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» : семантико-стилістичний аспект. *Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 19—20 жовт. 2018 р. / Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2018. С. 19—23.

Киридон А., Троян С. М. Грушевський і основні етапи українського державотворення. *Міжнародна наукова конференція до 150-річчя М. С. Грушевського* : тези доп., 17 верес. 2016 р., Острого / редкол.: Винар Л.-Р. та ін. Острого, 2016. С. 44—47.

Івченко В. О. Проблема правового регулювання імпідменту в Україні. *Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності* : тези доп. учасників XXV Наук.-практ. конф. курсантів та студентів, м. Харків, 17 трав. 2018 р. / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С. 35—36.

Закон, нормативний акт

Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII : станом на 19 квіт. 2020 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата звернення: 11.06.2020).

Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб : Постанова Каб. Міністрів України від 30.08.2017 р. № 704 : станом на 29 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704-2017-%D0%BF> (дата звернення: 05.05.2020).

Про відзначення державними нагородами України працівників Національного університету «Чернігівська політехніка» : Указ Президента України від 09.06.2020 р. № 215/2020.

URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2152020-34077> (дата звернення: 11.06.2020).

Про іменні стипендії Верховної Ради України для молодих учених — докторів наук : Постанова Верховної Ради України від 05.02.2019 р. № 2676-VIII. *Голос України*. 2019. 19 лют. С. 4.

Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань : Постанова Каб. Міністрів України від 28.06.1997 р. № 644. *Офіційний вісник України*. 1997. № 27. С. 105.

Конституція України : від 28.06.1996 р. : станом на 01 січ. 2006 р. Київ : Ін Юре, 2006. 144 с.

Препринт

Головач Ю., Пляцко Р., Сварник Г. Петер Пулуй і архів Івана Пулюя. Львів : Ін-т фізики конденс. систем НАН України, 2020. 24 с. (Препринт. Ін-т фізики конденс. систем НАН України ; ICMP–20–01).

Simon J. Physics of oscillations. Poznań : University of Poznań, 2019. 121 p. (Preprint. University of Poznań ; UP-02).

Патент

Верстат для поздовжнього розпилювання круглих колод : пат. 123197 Україна : B27B 7/00. № u 2017 10306 ; заявл. 25.10.2017 ; опубл. 12.02.2018, Бюл. № 3. 4 с.

Стандарт

ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Чинний від 2016-07-01. Вид. офіц. Київ : УкрНДНЦ, 2016. 16 с.

ДСТУ 8746:2017. Автомобільні дороги. Методи вимірювання зчірних властивостей поверхні дорожнього покриття. На заміну ДСТУ Б В.2.3-2-97 (ГОСТ 30413-96), ДСТУ Б В.2.3-8-2003, СОУ 45.2-00018112-042:2009 ; чинний від 2019-01-01. Вид. офіц. Київ : УкрНДНЦ, 2019. 20 с.

ДСТУ ISO 14024:2018. Екологічні маркування та декларації. Екологічне маркування типу I. Принципи та процедури. На заміну ДСТУ ISO 14024:2002 ; чинний від 2020-01-01. Вид. офіц. Київ : УкрНДНЦ, 2019. 18 с.

Архівні матеріали

Закон про громадянство Української Народної Республіки. 15 листопада 1921 р. *ЦДАВО України* (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1065. Оп. 4. Спр. 96. Арк. 48—50. Оригінал. Машинопис.

Листування [Грушевського М. С.] з друкарнями в Празі, Відні та інших містах про видання і продаж книг. 4 лютого 1922 р. – грудень 1923 р. *ЦДІАК України* (Центр. держ. іст. архів України). Ф. 1235. Оп. 1. Спр. 95.

Шевченко Т. Г. Лист Щепкіну М. С. 1858 р. *ЦДАМЛМ* (Центр. держ. архів-музей літ. і мистецтва України). Ф. 506. Оп. 1. Спр. 33.